

Plan działań

na rzecz rozwoju
turystyki religijnej w Krakowie
do 2020 roku
/rekomendacje/

Kraków 2016

1. Przedmowa
2. Wstęp
3. Analiza zasobów związanych z turystyką religijną w Krakowie i Małopolsce (podsumowanie)
4. Światowe Dni Młodzieży KRAKÓW 2016. Prognozowane efekty, wyzwania krótko- i długofalowe
5. Analiza SWOT produktu turystyki religijnej w Krakowie
6. Plan działań na rzecz rozwoju turystyki religijnej w Krakowie do 2020 roku
 - 6.1. Założenia
 - 6.2. Misja, cele, zadania
 - 6.3. Koordynacja i monitoring

Załącznik 1

Szczegółowa analiza zasobów związanych z turystyką religijną w Krakowie i Małopolsce

1. Przedmowa

Kraków w ostatnich kilkunastu latach niewątpliwie stał się jedną z czołowych miejskich destynacji turystycznych na świecie. Potwierdzają to choćby publikowane regularnie rankingi popularności. W 2014 roku Prestiżowy magazyn Conde Nast Traveler umieścił Kraków na 11. miejscu w rankingu „Top 25 Cities in the World: Readers’ Choice Awards”. Rok później to samo czasopismo uznało Kraków czwartym „najbardziej przyjaznym miastem na świecie”. Także holenderski portal turystyczny Zoover od kilku lat nieprzerwanie docenia wyjątkowość naszego miasta: w 2014 i 2015 roku Kraków zwyciężył w rankingu „The Best European City Trip 2015”. Z kolei turyści z całego świata, głosując w rankingu magazynu Travel + Leisure, umieścili Kraków na 7. miejscu spośród najbardziej atrakcyjnych miast na świecie AD 2015, a na 3. w Europie, tuż za Rzymem i Florencją.

W tym samym roku Kraków znalazł się także na 8. miejscu w rankingu Travellers’ Choice™ w kategorii „Miejsca zyskujące popularność” zorganizowanym przez największy na świecie serwis turystyczny TripAdvisor. Z pewnością może także cieszyć tytuł „najbardziej niedocenionego miejsca na świecie”, jaki nadali Krakowowi użytkownicy popularnego amerykańskiego serwisu BuzzFeed, dzięki czemu gród Kraka triumfował w rankingu o wiele mówiącym tytule "23 wakacyjne destynacje, które musisz zobaczyć przed śmiercią".

Sukcesy te to wynik systematycznej pracy wszystkich partnerów zaangażowanych w rozwój krakowskiej turystyki, od władz miasta i regionu, po podmioty branży turystycznej. Władze Miasta Krakowa, prowadzą działania na rzecz rozwoju turystyki w mieście zgodnie ze *Strategią Rozwoju Turystyki w Krakowie na lata 2014 – 2020*, stanowiącą kontynuację poprzedniego dokumentu na lata 2006 – 2013. Dokument, który powstał jako program operacyjny Strategii Rozwoju Krakowa, zawiera wiele akcentów zapowiadających rozwój turystyki religijnej jako jednej z głównych dla Krakowa form turystyki, jakie są i mogą być na najbliższe lata motorem rozwoju turystyki przyjazdowej do miasta.

W *Strategii...* wyszczególniono dwa zadania inwestycyjne ściśle i wyłącznie odnoszące się do kształtowania przestrzeni miejskiej dla turystyki religijnej: I.1.5. *Rozbudowa i Zagospodarowanie otoczenia Centrum Jana Pawła II „Nie lękajcie się”* oraz I.2.5. *Zagospodarowanie otoczenia sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach*. Ponadto w zakresie kształtowania produktu turystycznego Strategia... przewiduje natomiast realizację zadania II.1.2 *Rozwój oferty w zakresie turystyki religijnej*.

Dostrzegając jak ważnym motorem rozwoju turystyki przyjazdowej może być dla Krakowa w najbliższych latach turystyka religijna, Prezydent Miasta Krakowa w listopadzie 2015 r. powołał zespół zadaniowy złożony z przedstawicieli różnych instytucji i organizacji zainteresowanych rozwojem tej formy turystyki w Krakowie. Głównym zadaniem Zespołu było przygotowanie propozycji Planu działań na rzecz rozwoju turystyki religijnej w Krakowie do 2020 roku. Zespół wywiązał się z powierzonego mu zadania przygotowując niniejszy dokument.

Pełna lista członków Zespołu (zgodnie z Zarządzeniem Prezydenta Miasta Krakowa nr 2839/2015):

Katarzyna Gądek – Wydział Promocji i Turystyki (Przewodnicząca Zespołu)

Edyta Przybyła-Mozgawa – Wydział Promocji i Turystyki (Zastępca Przewodniczącej)

Elżbieta Kantor - Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

Paweł Mierniczak – Małopolska Organizacja Turystyczna

Stanisław Dziedzic – Wydział Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Barbara Zięba Godula – Krakowskie Biuro Festiwalowe

Ks. Wojciech Olszowski – Kuria Metropolitarna w Krakowie

Ks. Aleksander Wójtowicz – Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach

Tadeusz Jakubowicz – Gmina Wyznaniowa Żydowska w Krakowie

Antoni Jackowski – Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Krzysztof Borkowski – Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie

Anna Wilkońska – Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie

Franciszek Mróz – Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Ks. Roman Bogacz – Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Ks. Maciej Ostrowski – Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Kajetan d’Obyrn – Kopalnia Soli Wieliczka

Agata Szuta – Instytut Dialogu Międzykulturowego im. Jana Pawła II w Krakowie

Tomasz Ziolo – Krakowska Izba Turystyki

Michał Jakubczyk – Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach

Sabina Bałos – Centrum Jana Pawła II „Nie lękajcie się”

Marta Sztwiertnia – Fundacja Chronić Dobro przy opactwie Benedyktynów w Tyńcu

Teresa Kwiatkowska – Radna Miasta Krakowa

Bożena Zaremba-Marcych – Wydział Promocji i Turystyki

Szymon Gatlik – Wydział Promocji i Turystyki

2. Wstęp

Przy przygotowaniu niniejszego dokumentu, jak i w pracach zespołu przyjęto następujące założenia:

1. Turystyka religijna (a nie tylko pielgrzymkowa) jest właściwym kierunkiem rozwoju dla Krakowa.

Do turystyki pielgrzymkowej zalicza się wyjazdy do miejsc uznawanych za święte, podejmowane z motywów czysto religijnych ze względu na szczególne działanie w nich Boga lub bóstwa, aby tam spełniać określone akty religijne. Turystyka religijna jest formą szerszą, obejmującą także wyjazdy religijno-poznawcze, łączące w sobie elementy duchowe ze świeckimi. Uczestnikiem turystyki religijnej jest zarówno pielgrzym, który skupia się wyłącznie na aktach religijnych, jak i turysta, który uczestnicząc w wydarzeniach religijnych poświęca też czas na zwiedzanie okolicznych zabytków. Miejsce święte stanowi dla niego ważny, niekiedy kluczowy punkt na trasie podróży, lecz oprócz niego turysta „religijny” odwiedza też muzea, czy atrakcje turystyczne, poznaje lokalne tradycje, kuchnię, zwyczaje. W miejscu o tak wielkiej różnorodności walorów turystycznych, jak Kraków, turystyka religijna wydaje się więc, nie tylko wskazanym, ale wręcz wysoce pożądanym kierunkiem rozwoju.

2. Ze względu na historię i tradycję duchową Krakowa, budowanie produktu turystyki religijnej Krakowa powinno nadal odbywać się w oparciu o chrześcijaństwo (głównie wyznania rzymskokatolickiego) oraz judaizm, z poszanowaniem dla pozostałych religii.

Niezaprzeczalnym jest fakt, iż turystyka religijna w Krakowie to przede wszystkim wizyty wyznawców religii rzymsko-katolickiej. Jednak – ze względu na tradycje religijne i wydarzenia historyczne – miasto jest także jednym z najważniejszych na świecie miejsc odwiedzin judaizmu. Dlatego też religia chrześcijańska i judaistyczna stały się źródłem i inspiracją prac na Planem, co odzwierciedlił również skład Zespołu (udział przedstawicieli instytucji Kościoła Katolickiego i Gminy Żydowskiej). Tym niemniej – pamiętając o wielokulturowej i wieloreligijnej tradycji Krakowa – Plan działań na rzecz rozwoju turystyki religijnej do roku 2020 w miarę możliwości powinien uwzględniać jak najszerszy wachlarz występujących w Krakowie wyznań chrześcijańskich i innych religii.

3. Wielkie wydarzenie, jakim będą Światowe Dni Młodzieży Kraków 2016 to niepowtarzalna szansa przekazania globalnego komunikatu o ofercie miasta dla turystów religijnych.

Światowe Dni Młodzieży, największe spotkanie młodych religii rzymskokatolickiej, odbędą się w Krakowie pomiędzy 26 a 31 lipca 2016 r. Przyjęcie znacznej liczby pielgrzymów (wg aktualnych na grudzień 2015 r. szacunków – nawet do 3 mln osób) jest znacznym wyzwaniem organizacyjnym i logistycznym, szczególnie w zakresie zapewnienia tak wielu gościom bezpieczeństwa, noclegu, wyżywienia, transportu, czy odpowiedniej informacji. Z drugiej strony udana organizacja ŚDM może przynieść korzyści:

- krótkofalowe (pieniądze pozostawione przez pielgrzymów na miejscu),
- długofalowe (pozytywny efekt wizerunkowy, skutkujący zwiększonym zainteresowaniem turystów w kolejnych latach, szczególnie – choć nie tylko – w zakresie turystyki religijnej).

Z całą pewnością skupienie uwagi świata na Krakowie da szansę przekazania komunikatu promocyjnego o mieście, tak za pomocą mediów tradycyjnych (stacje tv i radiowe, serwisy internetowe, prasa), jak i społecznościowych (Facebook, Twitter, Instagram i inne serwisy).

4. Istotne jest zachowanie ciągłości działań, tak w zakresie budowania oferty, jak i promocji turystyki religijnej, a także budowania porozumienia i współdziałania partnerów zainteresowanych turystyką religijną.

Przy planowaniu, a następnie realizacji działań kluczowe jest zachowanie ciągłości i komplementarności z poprzednim Planem (na lata 2011 -2014) i innymi projektami promocji turystyki religijnej. Jednym z najważniejszych takich projektów była „Promocja oferty turystyki religijnej Małopolski na arenie międzynarodowej”, wspólne przedsięwzięcie Gminy Miejskiej Kraków i Województwa Małopolskiego, dofinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego 2007-2013 (całkowita wartość projektu wyniosła 1 160 922 zł, wartość dofinansowania - 826 823 zł).

Celem realizowanego w latach 2012-2013 projektu było zwiększenie zainteresowania potencjalnych turystów zagranicznych ofertą turystyki religijnej Małopolski i Krakowa. Podczas jego realizacji zorganizowane zostały akcje promocyjne Krakowa i Małopolski w ważnych centrach religijnych Europy, z wykorzystaniem Mobilnego Muzeum Jana Pawła II. W 2013 r. Muzeum odwiedziło Wiedeń (3-7 sierpnia), Loreto (10-11 sierpnia), Fatimę (14-18 sierpnia), Santiago do Compostela (20-21 sierpnia) i Lisieux (24-25 sierpnia). Na kanale Discovery we Włoszech i w Hiszpanii (25 emisji we Włoszech i 28 emisji w Hiszpanii) emitowano film promocyjny pt. „Śladami Jana Pawła II”, w tych samych krajach odbyły się także workshopy branży turystycznej, w 2012 r. w Madrycie, a w 2013 r. – w Mediolanie. W sześciu wersjach językowych (polskiej, angielskiej, włoskiej, hiszpańskiej, francuskiej

i portugalskiej) przygotowano katalogi turystyki religijnej, w tych samych językach przygotowano treści na nową stronę www.sacrum.visitmalopolska.pl, poświęconą wyłącznie ofercie religijnej Krakowa i Małopolski.

Plan składa się z dwóch zasadniczych części – analitycznej oraz planistycznej – uzupełnionych rozdziałem poświęconym zarządzaniu i monitoringowi realizacji Planu.

Część pierwsza zawiera skróconą analizę zasobów Krakowa i Małopolski związanych z turystyką religijną (pełną analizę zamieszczono w załączniku do głównego opracowania) oraz analizę SWOT produktu turystyki religijnej w Krakowie. Część planistyczna to katalog działań, których realizacja ma doprowadzić do osiągnięcia sformułowanych celów oraz misji, jaką jest: **Utrwalenie rangi Krakowa jako centrum turystyki religijnej o zasięgu światowym.**

3. Analiza zasobów związanych z turystyką religijną w Krakowie i Małopolsce (podsumowanie)

Szczegółową analizę zasobów turystyki religijnej w mieście i regionie zawiera załącznik do niniejszego dokumentu. Poniżej przedstawiono najważniejsze obserwacje i wnioski.

Uwarunkowania zewnętrzne (międzynarodowe i krajowe)

1. Na europejskiej i światowej mapie turystyki religijnej, Kraków zajmuje istotne miejsce. Stało się tak za sprawą dwóch dynamicznie rozwijających się fenomenów związanych z wyznaniem rzymskokatolickim – kultu Bożego Miłosierdzia, który w okresie posługi papieskiej Jana Pawła II został wyniesiony do rangi kultu globalnego oraz postaci samego Papieża-Polaka, dziś już świętego czczonego w wielu krajach świata.
2. Innym zjawiskiem wpływającym na międzynarodowe znaczenie Krakowa jest jego rola dla wyznawców różnych odłamów judaizmu. Dzięki fenomenowi rozsianej po całym świecie diaspory żydowskiej, Kraków odwiedzają Żydzi ze wszystkich zakątków świata.
3. Kraków, obok Częstochowy, jest najważniejszym ośrodkiem turystyki religijnej i ruchu pielgrzymkowego w Polsce. Razem z Kalwarią Zebrzydowską i Licheniem należą one na najczęściej odwiedzanych miejsc pątniczych.

Uwarunkowania wewnętrzne

1. Spośród 10 milionów odwiedzających Kraków (dane za 2015), ok. 400 tys. osób (4%) określiło cel religijny jako główną motywację przyjazdu. Należy jednak pamiętać o znacznej liczbie osób, które jako główny cel przyjazdu podały zwiedzanie zabytków, wypoczynek, odwiedziny u znajomych, czy krewnych, czy np. odnowę duchową. Można domniemywać, że przynajmniej dla części z nich cel religijny także mógł być jedną z motywacji przyjazdu.
2. Małopolska wraz z Krakowem to region szczególnie bogaty w lokalne, regionalne i ponadregionalne zjawiska religijne. Mieści się tu ponad 120 sanktuariów i miejsc kultu. Wiele z nich zlokalizowanych jest w Krakowie lub jego bezpośredniej bliskości, co pozwala na planowanie pakietów dla turysty religijnego.
3. Kraków już w XVI wieku nazwano „drugim Rzymem”. Także dziś miasto cechuje niezwykła liczba tzw. „miejsc świętych”: aż w 21 kościołach i klasztorach znajdują się groby, relikwie świętych, błogosławionych oraz sług Bożych – kandydatów na ołtarze. W

samej tylko Katedrze Wawelskiej znajdują się relikwie 6 takich postaci, w tym groby św. Stanisława biskupa oraz św. Jadwigi królowej.

4. O wartości Krakowa dla turystyki religijnej świadczy także liczba kościołów i klasztorów, w tym tzw. kościołów uprzywilejowanych – bazylik mniejszych (11), liczba cudownych wizerunków Matki Boskiej wyróżnionych koronami papieskimi (12), czy klasztorów i zgromadzeń zakonnych (ponad 30 męskich i ponad 70 żeńskich).

5. Wyjątkową atrakcją Krakowa – z punktu widzenia turystyki religijnej – są miejsca, przedmioty, wydarzenia, czy tradycje, które jakkolwiek same w sobie nie są obiektami kultu – posiadają ogromne znaczenie symboliczne. Zaliczyć do nich można m.in. okno papieskie przy ul. Franciszkańskiej 3, dzwon „Zygmunt”, krypty kościoła i klasztoru reformatów, czy tradycję szopek krakowskich. Każde z nich stanowić może samodzielną, związaną z religią, motywację dla przyjazdu do Krakowa, jak również centralny punkt osobnej narracji promocyjnej.

6. Ze względu na religijną rangę Krakowa, naturalnym uzupełnieniem oferty religijnej jest działalność naukowa, badawcza, edukacyjna. Prowadzą ją szkoły wyższe (Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”), a także liczne instytuty naukowe, stowarzyszenia i fundacje oraz oficyny wydawnicze i wydawcy czasopism. W zakresie judaizmu warto tu wspomnieć o działalności Gminy Żydowskiej, czy Centrum Kultury Żydowskiej.

7. Tak jak katolicy nazywają Kraków „drugim Rzymem”, tak wśród wyznawców judaizmu popularne jest określanie miasta „drugą Jerozolimą”. 9 synagog, liczne pamiątki po dawnych obiektach religijnych, krakowska historia Holocaustu, czy jej pełen nadziei epilog opowiedziany w książce i filmie „Lista Schindlera” – to wszystko walory Krakowa istotne dla Żydów z całego świata. Symbolem krakowskiego judaizmu, jego historii i znaczenia, ale także teraźniejszości jest grób rabina Mojżesza Isserlesa na cmentarzu Remu – dziś, tak jak przed wiekami miejsce modlitw i próśb.

8. Zaktywizowanie turystyki religijnej do Krakowa, jak i innych form turystyki, wiąże się ze stałą poprawą dostępności komunikacyjnej miasta. W Krakowie w tym zakresie udało się zrobić bardzo wiele. Lotnisko w Balicach to największy polski port regionalny, z wieloma połączeniami z krajami o dużej religijności (pewnym mankamentem jest brak bezpośredniego połączenia z Tel Avivem). W ostatnich 2 latach znacznie rozwinięto regionalną komunikację kolejową: funkcjonuje już bezpośrednio połączenie Balice – Kraków Główny – Wieliczka, a także połączenie z Miechowem i Tarnowem. W planach są kolejne.

W 2017 roku ukończona zostanie ważna inwestycja PKP polegająca na budowie łącznicy kolejowej, ułatwiającej dojazd koleją do stacji w Łągowicach oraz miast na południe od Krakowa, m.in. Wadowic, Kalwarii Zebrzydowskiej, Nowego Targu i Zakopanego.

4. Światowe Dni Młodzieży KRAKÓW 2016. Prognozowane efekty, wyzwania krótko- i długofalowe

Światowe Dni Młodzieży w skrócie

Termin: 26-31 lipca 2016

Termin pobytu części gości zagranicznych w Polsce: 18 lipca – 5 sierpnia 2016*

* szacunkowo, z uwzględnieniem tzw. Dni w Diecezjach (20-25 lipca) oraz możliwego przedłużenia pobytu w Krakowie/Polsce przez część gości (doświadczenia z poprzednich ŚDM)

Spodziewana liczba gości: ok. 2,5 mln (szacunek na grudzień 2015)

Liczba reprezentowanych krajów: ok. 130

Największe grupy narodowe (poza Polakami): Włosi, Hiszpanie, Portugalczycy i Brazylijczycy, Francuzi, Niemcy, Amerykanie, obywatele krajów Europy Wschodniej (Ukraina, Białoruś, Rosja)

Najważniejsze wydarzenia:

- Msza otwarcia (Błonia, 26.07 wieczorem)
- Powitanie Ojca Świętego (Kraków, 28.07 wieczorem)
- Droga Krzyżowa (Błonia, 29.07 wieczorem)
- Czuwanie z Ojcem Świętym (Brzegi, 30.07 wieczorem)
- Msza posłania (Brzegi, 31.07 rano)

Prognozowane efekty, wyzwania krótko- i długofalowe

1. Wszelkie dane wskazują, iż dla wielu gości ŚDM wizyta w Krakowie w lipcu przyszłego roku będzie zarazem pierwszym pobytom w naszym mieście. Co więcej, niewykluczone, iż pobyt ten wywoła pragnienie powrotu już w niedalekiej przyszłości, prawdopodobnie w towarzystwie rodziny lub znajomych. Dlatego kluczowa jest dalsza poprawa i rozbudowa w zakresie produktu turystyki kulturowej i religijnej, ale także praca nad poprawą jakości usług publicznych i turystycznych w ogóle. Podtrzymanie zainteresowania Krakowem na fali ŚDM (i to na wiele lat) można za to osiągnąć poprzez realizację cyklicznych aktywności promocyjnych (cyklicznie) na rynkach zagranicznych, w tym adresowanych do określonych segmentów rynkowych – zwłaszcza ludzi młodych.

2. Uczestnicy ŚDM to z definicji w przeważającej części ludzie młodzi (do 25 roku życia). Jakkolwiek ich siła nabywcza jest wyraźnie niższa, niż ludzi w średnim wieku, czy osób starszych, rekompensują to „własnym” potencjałem marketingowym przejawiającym się w aktywności w mediach społecznościowych, gotowości do dzielenia się dobrymi wspomnieniami ze swoimi znajomymi, a także chęcią poznawania nowych ciekawych miejsc. Wszystko to powoduje, iż mogą oni stać się niezwykle cenną grupą przekazującą pozytywny komunikat marketingowy z Krakowa.
3. Ostatnie analizy zgłoszeń w systemie zgłoszeń ŚDM wskazują, iż pomimo dominującej roli młodzieży, istotną część uczestników (do 10%) stanowić będą osoby starsze – uczestnicy poprzednich ŚDM – często przyjeżdżający z rodzinami. Wskazuje to na powstanie nowego segmentu uczestników ŚDM, zainteresowanego produktem religijnym, ale także turystyką rodzinną.
4. Każde wielkie wydarzenie w istotny sposób wpływa na strukturę przyjazdów turystycznych oraz zmianę zachowań konsumentów. Bez większego ryzyka można stwierdzić, iż w przypadku ŚDM 2016, imprezy o niespotykanej dotąd skali zmiana ta będzie szczególnie widoczna. Dlatego też niezbędny jest monitoring i prowadzenie badań gości ŚDM, z których wnioski mogą okazać się przydatne przy organizacji kolejnych wydarzeń w przyszłości.
5. Podobnie, jak EURO 2012 wzmocniło markę Polski, jako kraju zdolnego zorganizować wielkie wydarzenie o charakterze sportowym, tak ŚDM przyczyni się do wzmocnienia marki Krakowa (i pośrednio Polski) jako światowej destynacji turystyki kulturowej i religijnej.
6. W działaniach promocyjnych (których efektem powinno być m.in. dodatkowe wzmocnienie marki Krakowa) warto skupić się na wybranych rynkach turystycznych, jak m.in.: włoski, hiszpański, portugalski, niemiecki i austriacki, a także rynki pozaeuropejskie (USA, wybrane kraje Ameryki Łacińskiej).

5. Analiza SWOT produktu turystyki religijnej w Krakowie

Mocne strony	Słabe strony
Międzynarodowe centra turystyki religijnej i pielgrzymkowej: sanktuarium Bożego Miłosierdzia i Centrum JP2 „Nie lękajcie się!”	Niewystarczająca rola promocji turystyki religijnej w całości promocji miasta
Niezwykle bogata oferta kulturowo-religijna (kościół, klasztory, muzea, miejsca związane ze świętymi i in.), dobry stan zachowania większości atrakcji	Zbyt słabe wykorzystanie postaci Jana Pawła II do celów promocji całości oferty religijnej, związanej z katolicyzmem
Noc Cracovia Sacra wydarzeniem prezentującym religijną ofertę Krakowa	Niewystarczająca współpraca Krakowa i innych miast „pielgrzymkowych” w okolicy oraz samorządem regionu w celu kształtowania wspólnej oferty pielgrzymkowej
Związane z religią wydarzenia kulturalne na najwyższym poziomie (Misteria Paschalia, Festiwal Kultury Żydowskiej, Muzyka w Starym Krakowie)	Niewystarczająca współpraca władz miasta, branży turystycznej działającej w sektorze turystyki religijnej oraz dysponentów miejsc sakralnych
Żywe tradycje związane z religią (konkursy szopek bożonarodzeniowych, Emaus, targi bożonarodzeniowe i wielkanocne, żywa szopka u franciszkanów, tradycje świąt żydowskich)	Niedobór tematycznych wydarzeń kulturalnych związanych z fenomenem religii w Krakowie (np. w dziedzinie filmu, czy sztuk plastycznych)
Ważne wydarzenia związane z liturgią (Święto Miłosierdzia Bożego, procesja św. Stanisława, procesja Bożego Ciała, wydarzenia Triduum Paschalnego) i historią (rocznice związane z Janem Pawłem II, Marsz Żywych)	Niewystarczająca wymiennosc ruchu turystycznego pomiędzy centrum miasta i Łagiewnikami. Brak skutecznego mechanizmu zachęcającego pielgrzymów do odwiedzenia innych miejsc w Krakowie oraz turystów w centrum – do odwiedzenia Łagiewnik
Koncentracja walorów turystyki religijnej w	Brak pamiątek religijnych z Krakowa o

dwóch ośrodkach na terenie miasta (Stare Miasto – Kazimierz i Kraków-Łagiewniki)	wysokiej jakości
Wielokulturowa oferta Krakowa, ważny ośrodek dla wyznawców katolicyzmu i judaizmu	Niszowość produktów turystyki religijnej dla wielu rynków zagranicznych
Wysoka jakość i dostępność bazy noclegowej i gastronomicznej oraz dostępność komunikacyjna (Krakow Airport, układ drogowy i kolejowy)	Wysokie koszty pobytu w Krakowie, szczególnie dla turystów z mniej zamożnych rynków
Centralne położenie Krakowa wśród innych ważnych atrakcji turystyki religijnej (Wadowice, Kalwaria Zebrzydowska, Wieliczka, ale też Auschwitz-Birkenau-Dąbrowa Tarnowska-Bobowa-Leżajsk)	
Możliwość zwiedzania miasta wzdłuż tras turystyki religijnej	
Wartość dziedzictwa kulturowego Krakowa, obecność na Liście Dziedzictwa Światowego UNESCO	

Szanse	Zagrożenia
Organizacja Światowych Dni Młodzieży jako niepowtarzalna szansa promocji walorów religijnych Krakowa. Spodziewany skokowy wzrost w kolejnych latach zainteresowania Krakowem jako destynacja turystyki religijnej	Organizacyjne wyzwania związane ze Światowymi Dniami Młodzieży (w szczególności kwestie bezpieczeństwa gości) i ich potencjalnie negatywne skutki
Światowy wzrost znaczenia kultu Bożego Miłosierdzia i kultu św. Jana Pawła II	Ograniczone efekty ekonomiczne ruchu strictly pielgrzymkowego, związane z koncentracją przestrzenną (sanktuarium i jego bezpośrednie sąsiedztwo) i krótkim

	czasem wizyt
Rosnące znaczenie trendów związanych z duchowością (różnych religii) w ogóle zjawisk turystycznych	Zmieniające się podejście do kwestii religii, uzależnione od aktualnej sytuacji i wyborów politycznych
Zwiększająca się rola Krakowa jako ośrodka turystyki religijnej na świecie, wśród innych wielkich sanktuariów	Możliwy wzrost kosztów udziału w turystyce religijnej w Krakowie, szczególnie w 2016 roku (w związku z ŚDM)
Zwiększająca się świadomość władz administracyjnych na różnych poziomach (przede wszystkim na poziomie krajowym) co do potencjału turystyki religijnej w Polsce	Wyzwania wynikające ze współistnienia na rynku organizatorów komercyjnych (biura podróży) i non profit lub parakomercyjnych (parafie, stowarzyszenia, wspólnoty religijne). Możliwość konfliktu interesów
Sytuacja polityczna na świecie i związane z nią preferencje turystów do podróżowania do miejsc bliższych, o bardziej stabilnej sytuacji społecznej	Laicyzacja społeczeństw, w tym społeczeństwa polskiego
Powiązanie kultu religijnego z polską narodową tradycją pielgrzymkową	
Rozwój kultu św. Jana Pawła II w miejscach związanych z historią Jego życia	
Rozwój kultu innych świętych postaci, których pamięć lub miejsca kultu zwłaszcza groby zlokalizowane są w Krakowie i Małopolsce	

6. Plan działań na rzecz rozwoju turystyki religijnej w Krakowie do 2020 roku

6.1. Obszary interwencji, założenia

Na podstawie analizy SWOT poniżej zaproponowano działania w następujących obszarach interwencji:

- ILOŚĆ – zestaw zadań mających na celu wzrost liczby turystów religijnych
- JAKOŚĆ, rozumiana jako stałe podnoszenie poziomu obsługi turysty religijnej, a także poziomu wiedzy (i edukacji) o tej formie turystyki
- PRZESTRZEŃ, czyli zagospodarowanie obszaru miasta z uwzględnieniem potrzeb turysty religijnej

W każdym z tych obszarów wyznaczono zestaw zadań do realizacji, kierując się następującymi założeniami:

1. Plan działań dla rozwoju turystyki religijnej w Krakowie musi być spójny z następującymi dokumentami: Strategią Rozwoju Krakowa, Strategią Rozwoju Turystyki w Krakowie na lata 2014-2020.
2. Turystyka religijna będzie w nadchodzących latach ważnym czynnikiem rozwoju turystyki w Krakowie, a co za tym idzie czynnikiem rozwoju gospodarczego miasta
3. Kraków posiada predyspozycje i walory potrzebne do rozwijania w mieście turystyki religijnej. W rozwoju turystyki religijnej w Krakowie w najbliższych dziesięcioleciach główną rolę będzie odgrywał kult Miłosierdzia Bożego zwłaszcza w łagiewnickim sanktuarium oraz kult Karola Wojtyły – Jana Pawła II w Centrum „Nie lękajcie się!”.
4. Należy zadbać, by rozwój turystyki religijnej nie wpływał negatywnie na fenomen religijny miasta i nie naruszał prywatności osób duchownych.
5. Systematyczne prowadzenie badań marketingowych wśród uczestników turystyki religijnej stworzy warunki prawidłowego budowania religijnego produktu turystycznego Krakowa.
6. Warunkiem budowania silnej pozycji Krakowa jako centrum turystyki religijnej o znaczeniu światowym jest podjęcie i realizacja inicjatyw o znaczeniu międzynarodowym.
7. Rozwój turystyki religijnej i realizacja nowych przedsięwzięć w mieście z wykorzystaniem religijnych zasobów Krakowa.
8. Warunkiem rozwoju turystyki religijnej jest współdziałanie wszystkich podmiotów mających wpływ na religijny produkt Krakowa.

9. Samorząd lokalny powinien odegrać rolę lidera w inicjatywach zmierzających do tworzenia powiązań pomiędzy podmiotami branży turystycznej i dysponentami miejsc kultu religijnego.
10. Osiągnięcie celów rozwoju turystyki religijnej w Krakowie nie jest możliwe bez spójnej i efektywnej promocji Krakowa zwracającej uwagę na religijny fenomen miasta.

6.2. Misja, cele, zadania

Misja:

Utrwalenie rangi Krakowa jako centrum turystyki religijnej o zasięgu światowym.

Obszar Interwencji – ILOŚĆ

Cel: Zwiększenie liczby uczestników turystyki religijnej w Krakowie

Zadania:

1. Skuteczne działania promocyjne – kampanie promocyjne, akcje medialne i PR
2. Innowacyjne formy promocji – wykorzystanie nowych mediów
3. Cracovia Sacra eventową marką turystyki religijnej w Krakowie
4. Aktywna promocja i współpraca Miasta i organizatorów turystyki religijnej z Krakowa oraz rynków zagranicznych - wizyty studyjne, workshopy, roadshowy
5. Kalendarz wydarzeń turystyki religijnej
6. Aktywność Miasta na międzynarodowej arenie turystyki religijnej. Organizacja cyklicznego wydarzenia konferencyjnego

Obszar interwencji - JAKOŚĆ

Cel: Stała poprawa jakości oferty i obsługi turysty religijnego oraz stanu wiedzy i edukacji w zakresie turystyki religijnej

Zadania:

1. Przegląd i uzupełnienie systemu informacji turystycznej w zakresie turystyki pielgrzymkowej
2. Kompleksowe badania pod kątem turystyki religijnej
3. Kształcenie kadr dla turystyki religijnej – studia, kursy, szkolenia
4. Partnerstwo lokalne na rzecz turystyki pielgrzymkowej
5. Nagroda Miasta Krakowa dla osób/institucji zasłużonych na rzecz rozwoju turystyki religijnej w Krakowie
6. Organizacja konkursu na religijny upominek z Krakowa

Obszar interwencji - PRZESTRZEŃ

Cel: kształtowanie przestrzeni miasta (w tym obszarów wykazujących wysoki poziom nasycenia ruchem pielgrzymkowym) w sposób uwzględniający potrzeby turysty religijnego

Zadania:

1. Rozwój infrastruktury w przestrzeni publicznej dla turystyki religijnej – parkingi, ciągi piesze, infrastruktura dla niepełnosprawnych
2. Zapewnienie skutecznych rozwiązań komunikacyjnych łączących obiekty w Krakowie i Małopolsce – Małopolska Kolej Aglomeracyjna, komunikacja publiczna i prywatna (zarządzana przez branżę turystyczną)
3. Nowe formy i trasy zwiedzania obiektów na terenie Krakowa

Obszar Interwencji – ILOŚĆ

Cel: Zwiększenie liczby uczestników turystyki religijnej

Nr 1.1.	Skuteczne działania promocyjne – kampanie promocyjne, akcje medialne i PR	
Krótki opis	<p>Światowe Dni Młodzieży z pewnością przyniosą gwałtowny, skokowy wzrost zainteresowania Krakowem w kontekście jego walorów duchowych. Równie prawdopodobne jest, iż wzrost ten będzie krótkotrwały, dlatego należy na rok 2016 i kolejne lata zaplanować działania podtrzymujące zainteresowanie turysty religijnego Krakowem oraz wzmacniające wizerunkową rozpoznawalność miasta jako miejsca o wyjątkowym dziedzictwie kulturowym i ofercie kulturalnej, miasta Jana Pawła II, Bożego Miłosierdzia, ale także – miejsca dialogu kultur i religii. W 2016 warto przy realizacji działań wykorzystać markę ŚDM, natomiast w kolejnych latach skupić się na kulturowej i duchowej ofercie miasta.</p>	
Etapy realizacji:		Harmonogram
Kampania promocyjna Krakowa przed, w trakcie i po Świątowych Dniach Młodzieży		IV - IX 2016
Kampanie promocyjne (wizerunkowe i produktowe) oraz działania PR		2017-2020
Prezentacje na targach turystyki religijnej		2016-2020
Proponowany realizator	Wydział Promocji i Turystyki UMK	
Proponowani partnerzy	MOT, Województwo Małopolskie, POT i ZOPOTy, KO ŚDM	
Koszty i źródła finansowania	Budżet Miasta Krakowa, budżet MOT	

Nr 1.2.	Innowacyjne formy promocji – wykorzystanie nowych mediów	
Krótki opis	Turystyka religijna, a w szczególności organizacja wyjazdów pielgrzymkowych uznawane są za tradycyjne formy turystyki. Nie oznacza to jednak rezygnacji z nowoczesnych narzędzi przekazu komunikatu promocyjnego i informacji dla turystów. Niezbędne jest więc – wzorem innych krajów europejskich posiadających bogatą ofertę religijną (np. Portugalii) – wprowadzenie dedykowanego religijnego profilu Krakowa w mediach społecznościowych, czy przygotowanie aplikacji mobilnych poświęconych turystyce pielgrzymkowej. Niezbędnym elementem systemu jest także aktualna i przyjazna użytkownikowi strona www.	
Etapy realizacji:		Harmonogram
Przygotowanie i prowadzenie profilu „Cracovia Sacra” w serwisie Facebook oraz innych serwisach (Instagram)		2017
Aktualizacja strony www.sacrum.visitmalopolska.pl oraz www.krakow.travel (wyodrębnienie treści dot. turystyki religijnej)		2017
Opracowanie aplikacji mobilnej poświęconej turystyce religijnej		2017 – 2018
Proponowany realizator	Wydział Promocji i Turystyki UMK, Województwo Małopolskie (w zakresie serwisu www.sacrum.visitmalopolska.pl)	
Proponowani partnerzy	KBF, MOT, , Biuro Prasowe UMK	
Koszty i źródła finansowania	Budżet Miasta Krakowa	

Nr 1.3.	Cracovia Sacra eventową marką turystyki religijnej w Krakowie	
Krótki opis	<p>Noc Cracovia Sacra organizowana jest w Krakowie od 2008 roku. Choć oparta jest o popularny mechanizm udostępniania miejsc interesujących dla turystów w godzinach wieczornych i nocnych, skupia się na obiektach sakralnych związanych z wyznaniem rzymskokatolickim. W swoim kształcie, charakterze i bogactwie programowym nie ma odpowiednika w całej Europie. Prezentowany corocznie program Nocy Cracovia Sacra jest bardzo bogaty i zróżnicowany, zawiera m.in. koncerty o tematyce sakralnej, spektakle słowno-muzyczne, wystawy, jak również przewiduje zwiedzanie najpiękniejszych świątyń Krakowa i okolic, odkrywanie kościelnych zabytków i dzieł sztuki, na co dzień niedostępnych dla zwykłych śmiertelników.</p> <p>Każdorazowo Nocy Cracovia Sacra, która odbywa się co roku w tym samym terminie, tj. 14 i 15 sierpnia, towarzyszy motyw przewodni.</p> <p>Wyjątkiem co do terminu i formuły będzie rok 2016, bowiem Noc Cracovia Sacra odbywać się będzie w terminie Światowych Dni Młodzieży tj. 24-27 lipca 2016 r. oraz w formule dostosowanej do tego wydarzenia i ilości uczestników. Zmiana ta stanowić może dobry pretekst do rozbudowy i dalszego wzbogacenia formuły programowej, a także wydłużenia okresu trwania wydarzenia także w kolejnych latach (po 2016 r.).</p>	
Etapy realizacji:		Harmonogram
Realizacja projektu Cracovia Sacra		2016-2020
Proponowany realizator	Wydział Kultury i Dziedzictwa Narodowego UMK	
Proponowani partnerzy	Instytucje kościelne, podmioty prawne (organizacje pozarządowe, miejskie instytucje Kultury, przedsiębiorcy), osoby fizyczne (artyści)	
Koszty i źródła finansowania	Budżet Miasta Krakowa, fundusze UE i inne (perspektywa 2014 – 2020)	

Nr 1.4.	Aktywna promocja i współpraca Miasta i organizatorów turystyki religijnej z Krakowa oraz rynków zagranicznych - wizyty studyjne, workshopy, roadshowy	
Krótki opis	<p>W krajach o silnej religijności katolickiej (m.in. Hiszpania Włochy, Niemcy, Austria, Słowacja, USA, kraje latynoskie) i judaistycznej (Izrael, USA) funkcjonują liczne podmioty, które można zaliczyć do branży turystyki religijnej. Są to komercyjni i kościelni organizatorzy pielgrzymek, czy media branżowe. Utrzymywanie z nimi stałych kontaktów oficjalnych (UMK) i biznesowych (krakowska branża turystyczna) powinno zaowocować organizacją wizyt studyjnych, prezentacji branżowych, workshopów, a w dalszej perspektywie – nowymi kontraktami na obsługę grup pielgrzymkowych.</p> <p>Ze względu na optymalizację dotarcia do podmiotów w poszczególnych krajach rekomendowana jest realizacja tego działania wspólnie z Zagranicznymi Ośrodkami POT.</p>	
Etapy realizacji:		Harmonogram
Organizacja wizyt studyjnych i workshopów w Krakowie		2016-2020
Organizacja prezentacji typu roadshow (1-2 rocznie)		2017-2020
Proponowany realizator	Wydział Promocji i Turystyki UMK	
Proponowani partnerzy	Branża turystyczna, POT i ZOPOTy, MOT, Województwo Małopolskie, instytucje kościelne	
Koszty i źródła finansowania	Budżet Miasta Krakowa, fundusze UE i inne (perspektywa 2014 – 2020)	

Nr 1.5.	Kalendarz wydarzeń turystyki religijnej	
Krótki opis	Przygotowanie i prowadzenie kalendarza wydarzeń związanych z turystyką religijną. Stałe udostępnianie go na stronach www, w mediach społecznościowych oraz – za pomocą mailingów – polskim i zagranicznym partnerom i kontrahentom.	
Etapy realizacji:		Harmonogram
Przygotowanie zasad tworzenia i funkcjonowania kalendarza, w tym zasad udziału partnerów biorących udział w przedsięwzięciu		2016
Zaproszenie podmiotów zainteresowanych udziałem w przedsięwzięciu		2016
Prowadzenie Kalendarza		2017-2020
Proponowany realizator	KBF, Wydział Promocji i Turystyki UMK	
Proponowani partnerzy	Diecezjalne Centrum Informacji, ruchy kościelne, organizatorzy wydarzeń związanych z turystyką religijną, i in.	
Koszty i źródła finansowania	Budżet Miasta Krakowa	

Nr 1.6.	Aktywność Miasta na międzynarodowej arenie turystyki religijnej. Organizacja cyklicznego wydarzenia konferencyjnego	
Krótki opis	Dzięki rosnącemu znaczeniu wśród miast turystyki religijnej, w ostatnich latach Kraków stał się partnerem międzynarodowych wydarzeń konferencyjnych poświęconych tej formie turystyki. W 2013 roku odbyła się konferencja „Turystyka religijna jako element integracji kulturowej”. W 2015 roku przedstawiciel Krakowa, jako panelista, wziął udział w zorganizowanej w Betlejem konferencji „Zrównoważony rozwój społeczny i ekonomiczny społeczności goszczących pielgrzymów i turystów o motywacjach religijnych”. W roku 2017 nasze miasto gościć będzie uczestników III konferencji UNWTO „Etyka w turystyce”, częściowo poświęconej tej tematyce. Dla budowania międzynarodowego prestiżu Krakowa jako centrum turystyki religijnej, niezbędna jest cykliczna organizacja podobnego wydarzenia, generującego nowe idee i koncepcje dla rozwoju religijnego ruchu turystycznego.	
Etapy realizacji:		Harmonogram
Przygotowanie koncepcji konferencji na najbliższe lata		2016
Rezerwacja miejsca na konferencję, pozyskanie partnerów, prelegentów,		2016
Organizacja konferencji w kolejnych latach		2017 - 2020
Proponowany realizator	Wydział Promocji i Turystyki, KBF (ICE)	
Proponowani partnerzy	UNWTO, MSiT, Województwo Małopolskie, Kancelaria Prezydenta UMK, wybrane miasta partnerskie, środowisko akademickie Krakowa	
Koszty i źródła finansowania	Budżet Miasta Krakowa, fundusze UE i inne (perspektywa 2014 – 2020)	

Obszar Interwencji – JAKOŚĆ

Cel: Stała poprawa jakości oferty i obsługi turysty religijnego oraz stanu wiedzy i edukacji w zakresie turystyki religijnej

Nr 2.1.	Przegląd i uzupełnienie systemu informacji turystycznej w Krakowie w zakresie turystyki religijnej	
Krótki opis	W obecnie funkcjonującym systemie informacji turystycznej treści atrakcyjne dla turysty religijnego nie zostały wystarczająco wyodrębnione z całości informacji. Dotyczy to zarazem informacji w Internecie (www.krakow.travel), jak i stacjonarnych punktów IT. Zadaniem wartym rozważenia, z punktu widzenia dalszego rozwoju ruchu pielgrzymkowego w Krakowie-Łagiewnikach (w związku ze spodziewanym wzrostem znaczenia Centrum JP II „Nie lękajcie się!”), jest zapewnienie informacji turystycznej o Krakowie dla pielgrzymów odwiedzających to miejsce. Formuła funkcjonowania informacji turystycznej w tym miejscu powinna zostać wypracowana w rozmowach na linii Miasto – gestorzy sanktuariów i uwzględniać dotychczasowe doświadczenia w tym zakresie.	
Etapy realizacji:		Harmonogram
Analiza oferty systemu informacji turystycznej		2016
Wyeksponowanie oferty turystyki religijnej w systemie internetowym (patrz: Działanie Nr 1.2) oraz sieci stacjonarnych punktów IT		2017
Konsultacje na linii Miasto – Sanktuarium Bożego Miłosierdzia – Centrum JP II „Nie lękajcie się!” dotyczące formuły zapewnienia pielgrzymom informacji turystycznej o Krakowie zakończone wdrożeniem uzgodnionego rozwiązania		2017 - 2018
Proponowany realizator	Krakowskie Biuro Festiwalowe, Wydział Promocji i Turystyki UMK	
Proponowani partnerzy	Centrum JP II „Nie lękajcie się!”, Sanktuarium Bożego Miłosierdzia,	
Koszty i źródła finansowania	Budżet Miasta Krakowa, fundusze UE i inne (perspektywa 2014 – 2020)	

Nr 2.2.	Kompleksowe badania pod kątem turystyki religijnej	
Krótki opis	W roku 2016 zrealizowane zostaną kompleksowe badania wpływu tej imprezy na gospodarkę miasta. Ich częścią będzie także analiza profilu gościa ŚDM. Badania te powinny zapoczątkować regularny cykl badawczy zjawiska, jakim jest turystyka religijna w Krakowie. Do rozstrzygnięcia – w toku analiz – pozostaje natomiast, czy powinny to być badania realizowane przy okazji kompleksowych badań ruchu turystycznego w Krakowie, czy też odrębne w stosunku do nich.	
Etapy realizacji:		Harmonogram
Analiza potrzeb w zakresie badań turystyki religijnej w Krakowie. Wybór metod i narzędzi badawczych.		2016
Przygotowanie koncepcji badań		2017 (I kwartał)
Realizacja badań		2017 i 2019 (co 2 lata)
Proponowany realizator	Wydział Promocji i Turystyki UMK, MOT	
Proponowani partnerzy	Województwo Małopolskie, KIT, szkoły wyższe Krakowa	
Koszty i źródła finansowania	Budżet Miasta Krakowa, fundusze UE i inne (perspektywa 2014 – 2020)	

Nr 2.3.	Kształcenie kadr dla turystyki religijnej – szkolenia, studia, kursy	
Krótki opis	Już dziś zarówno instytucje naukowe (m.in. UP JPil) oraz samorządowe i branżowe prowadzą kursy i szkolenia adresowane do studentów kierunków związanych z turystyką, jak i przewodników, czy innych pracowników obsługi ruchu turystycznego. Warto zapewnić stałą realizację tego działania, by przygotowanie kadr dla turystyki i podnoszenie jakości obsługi turysty religijnej było procesem ciągłym.	
Etapy realizacji:		Harmonogram
Szkolenia przewodników turystycznych, pilotów wycieczek, pracowników biur podróży, hotelarzy w zakresie turystyki religijnej		2016 - 2020
Kształcenie studentów na stacjonarnych studiach dwustopniowych – kierunek turystyka religijna		2016 - 2020
Kształcenie studentów na stacjonarnych studiach licencjackich – kierunek turystyka historyczna		2016 - 2020
Kształcenie studentów na studiach podyplomowych – kierunki: turystyka religijna, lądowa i morska turystyka religijna, turystyka religijna w Ziemi Świętej		2016 - 2020
Proponowany realizator	Szkoly wyższe Krakowa, Wydział Promocji i Turystyki UMK	
Proponowani partnerzy	KIT, GREMIUM, stowarzyszenia przewodnickie, MOT	
Koszty i źródła finansowania	Dotacja Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, budżet Miasta Krakowa	

Nr 2.4.	Partnerstwo lokalne na rzecz turystyki pielgrzymkowej	
Krótki opis	Doświadczenia współpracy Gminy Miejskiej Kraków z partnerami zewnętrznymi jasno pokazują, iż platforma regularnej wymiany opinii i pomysłów przyczynia się do bardziej efektywnej współpracy i rozwoju turystyki w Krakowie. Dlatego wskazane jest zawiązanie partnerstwa na rzecz turystyki religijnej. Partnerstwo będzie miało charakter grupy roboczej tworzonej przez podmioty komercyjne i niekomercyjne zainteresowane rozwojem turystyki religijnej w Krakowie. Zakłada się regularne robocze spotkania organizacji tworzących partnerstwo oraz doroczne seminarium partnerów, służące podsumowaniu działań i wyznaczeniu priorytetów na kolejnych okres.	
Etapy realizacji:		Harmonogram
Identyfikacja partnerów, zaproszenia		2016
Inauguracja spotkań partnerstwa		2017 (I kwartał)
Realizacja spotkań		2017 - 2020
Proponowany realizator	Wydział Promocji i Turystyki UMK	
Proponowani partnerzy	Branża turystyczna Krakowa, turystyczne organizacje branżowe, MOT, Województwo Małopolskie, instytucje kościelne, uczelnie, Gmina Wyznaniowa Żydowska, muzea mające w zasobach przedmioty związane z kultem religijnym	
Koszty i źródła finansowania	Budżet Miasta Krakowa	

Nr 2.5.	Nagroda Miasta Krakowa dla osób/institucji zasłużonych na rzecz rozwoju turystyki religijnej w Krakowie	
Krótki opis	Elementem budowania prestiżu Krakowa jako miasta turystyki pielgrzymkowej powinna stać się tradycja honorowania osobowości szczególnie zasłużonych dla rozwoju tej formy turystyki w Krakowie nagrodą Miasta Krakowa, wręczaną przez Prezydenta Miasta.	
Etapy realizacji:		Harmonogram
Opracowanie koncepcji i regulaminu nagrody		2017
Powołanie kapituły nagrody		2017
Przyznawanie nagrody		2017-2020
Proponowany realizator	Wydział Promocji i Turystyki	
Proponowani partnerzy	Kancelaria Prezydenta UMK, instytucje kościelne, szkoły wyższe Krakowa	
Koszty i źródła finansowania	Budżet Miasta Krakowa	

Nr 2.6.	Organizacja konkursu na religijny upominek z Krakowa	
Krótki opis	W związku z prognozowanym na najbliższe lata zwiększeniem zainteresowania turystów religijnych odwiedzeniem Krakowa, warto opracować propozycje gadżetów promocyjnych miasta atrakcyjnych dla tej grupy turystów. Powinno się to stać w drodze konkursu.	
Etapy realizacji:		Harmonogram
Opracowanie koncepcji i regulaminu konkursu		2016
Realizacja konkursu		2017
Wprowadzenie zwycięskich gadżetów do produkcji		2017-2018
Proponowany realizator	Wydział Promocji i Turystyki Krakowskie Biuro Festiwalowe (InfoKraków)	
Proponowani partnerzy	Akademia Sztuk Pięknych, Wydział Kultury i Dziedzictwa Narodowego UMK	
Koszty i źródła finansowania	Budżet Miasta Krakowa	

Obszar Interwencji – PRZESTRZEŃ

Cel: Zwiększenie prestiżu i znaczenia Krakowa wśród destynacji turystyki religijnej na świecie

Nr 3.1.	Rozwój infrastruktury w przestrzeni publicznej dla turystyki religijnej – parkingi, ciągi piesze, infrastruktura dla niepełnosprawnych	
Krótki opis	Rozwój infrastruktury, w tym w szczególności w otoczeniu Sanktuarium Bożego Miłosierdzia i Centrum Jana Pawła II to zadanie zapisane w Strategii Rozwoju Turystyki 2014-2020. Organizacja Światowych Dni Młodzieży 2016 ma wpływ na przyspieszenie wielu inwestycji w tej okolicy, jak choćby modernizacji drogi dojazdowej do Centrum JP II „Nie lękajcie się!”, budowy kładki pieszo-rowerowej łączącej oba obiekty, czy budowy przystanku kolejowego „Sanktuarium”. Katalog już realizowanych lub planowanych na nieodległą przyszłość działań warto rozszerzyć o rozwój małej architektury, miejsc odpoczynku oraz uzupełnianie infrastruktury dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo, a także niewidomych, czy niesłyszących.	
Etapy realizacji:		Harmonogram
Realizacja zadań infrastrukturalnych		2017 – 2020
Proponowany realizator	ZIKiT, Instytucje zarządzające sanktuariami	
Proponowani partnerzy	Województwo Małopolskie, Pełnomocnik Prezydenta Miasta Krakowa ds. Osób Niepełnosprawnych, Wydział Promocji i Turystyki	
Koszty i źródła finansowania	Budżet Miasta Krakowa, budżet Województwa Małopolskiego, budżety instytucji zarządzających sanktuariami,	

Nr 3.2.	Zapewnienie skutecznych rozwiązań komunikacyjnych łączących obiekty w Krakowie i Małopolsce – Małopolska Kolej Aglomeracyjna, komunikacja publiczna	
Krótki opis	Geograficzne rozmieszczenie atrakcji turystyki religijnej na terenie Krakowa, jak i całej Małopolski sprzyja promowaniu oferty komunikacji publicznej dostosowanej do potrzeb turysty religijnego. Na obszarze Krakowa jest to przede wszystkim komunikacja tramwajowa, na obszarze regionu – połączenia kolejowe, szczególnie Małopolska Kolej Aglomeracyjna. Na obszarze Krakowa rozbudowana siatka połączeń komunikacji miejskiej zapewnia możliwość sprawnego przemieszczania się pomiędzy kolejnymi obiektami kultu religijnego zarówno taborem tramwajowym jak i autobusowym. Ciekawą alternatywą na terenie Krakowa mogłaby się także stać trasa Krakowskiego Tramwaju Wodnego, czy autobus typu „hop on – hop off”, łączący miejsca atrakcyjne dla turysty religijnego.	
Etapy realizacji:		Harmonogram
Konsultacje z dysponentami taboru komunikacji publicznej oraz firmami prywatnymi nt. przygotowania oferty przejazdów i tras dla turysty religijnego (na bazie istniejącej i planowanej siatki połączeń oraz komercyjnych ofert zwiedzania m.in. w formie autobusu hop on – hop off, czy tramwaju wodnego)		2016
Przygotowanie tras i materiałów informacyjnych		2017 (I kwartał)
Promocja oferty		2017 (II kwartał) – 2020
Proponowany realizator	Koleje Małopolskie, Zarząd Infrastruktury Komunalnej i Transportu, władze lokalne wybranych miejscowości (np. Wadowic)	
Proponowani partnerzy	Wydział Promocji i Turystyki UMK, Województwo Małopolskie, Krakowska Izba Turystyki, branża turystyczna, Wydział Gospodarki Komunalnej UMK	
Koszty i źródła finansowania	Budżet Województwa Małopolskiego, budżet Miasta Krakowa, budżety małopolskich gmin, fundusze UE i inne (perspektywa 2014 – 2020)	

Nr 3.3.	Nowe formy i trasy zwiedzania obiektów na terenie Krakowa	
Krótki opis	<p>Obecnie na terenie Krakowa funkcjonuje kilka tras zwiedzania poświęconych turystyce religijnej. Zaprojektowano je kilka lat temu. Warto ocenić po tym czasie ich popularność, atrakcyjność i czytelność oznakowania, dostępność materiałów informacyjnych, a także ich kompatybilność z dzisiejszą ofertą turystyki religijnej w Krakowie. W najbliższych miesiącach, z okazji Światowych Dni Młodzieży, powstanie też małopolski Szlak Miłosierdzia Bożego. W ramach tych działań warto połączyć także jednym szlakiem obiekty o wyjątkowej wartości historycznej i religijnej (np. Kraków – Łagiewniki, Skałka, Wawel, Tyniec, Wieliczka – kopalnia soli). W konkretnych działaniach należy skupić się równoległe na dwóch grupach: turystach zmotoryzowanych (trasy przejazdu i dojazdu do sanktuariów) oraz pieszych (trasy przejścia pomiędzy miejscami w centrum miasta).</p>	
Etapy realizacji:		Harmonogram
Analiza popularności istniejących tras turystyki religijnej		2017
Aktualizacja sieci tras turystyki religijnej (wyznaczenie tras, przygotowanie treści) – jeśli analiza wykaże zasadność działania		2017
Aktualizacja oznakowania w terenie, ew. oznakowanie w terenie nowych tras		2018
Przygotowanie materiałów informacyjnych w wersji drukowanej i elektronicznej (aplikacje mobilne)		2018
Proponowany realizator	Wydział Promocji i Turystyki UMK (oznakowanie piesze), ZIKiT (oznakowanie drogowe)	
Proponowani partnerzy	MOT, gestorzy obiektów sakralnych	
Koszty źródła finansowania	Budżet Miasta Krakowa	

6.3. Koordynacja i monitoring

Koordynacja

1. Ważnym elementem niniejszego Planu jest przyjęcie zasady partnerstwa – zarówno w procesie jego tworzenia, a następnie – realizacji konkretnych zadań. Podejście takie jest zgodne z polityką Miasta w zakresie rozwoju turystyki, jak i w innych dziedzinach.
2. Merytoryczny zakres Planu wskazuje, że jednostką koordynującą jego realizację powinien być Wydział Promocji i Turystyki, w którego strukturach działają referaty zaangażowane w realizację zadań z zakresu rozwoju turystyki i promocji turystycznej. Plan przywiązuje dużą wagę do działań służących nawiązaniu i kontynuowaniu współpracy pomiędzy branżą turystyczną a dysponentami miejsc kultu religijnego. Rolę lidera stwarzającego płaszczyznę spotkań winien pełnić samorząd miejski. Dlatego pracownicy zajmujący się tym zakresem rozwoju turystyki w Krakowie muszą cechować się dobrą znajomością - zarówno branży turystycznej i zagadnień turystycznych, jak i krakowskich środowisk religijnych.

Monitoring

Monitoring realizacji Planu będzie realizowany z wykorzystaniem zestawu wskaźników strategicznych, komplementarnych z odpowiednimi wskaźnikami Strategii Rozwoju Turystyki w Krakowie na lata 2014-2020

Obszar interwencji	Nazwa wskaźnika	Miernik	Wartość wyjściowa (dane za rok 2015)	Zakładana zmiana w okresie 2016 - 2020 r. (średniorocznie)	Źródło danych
Ilość	Wzrost zainteresowania krakowskim produktem turystyki religijnej	Liczba osób podających cel religijny jako główny cel przyjazdu	450 tys.	+ 20%	BRT
Jakość	Średnia ocena jakości usług turystycznych	Średnia ocena jakości obsługi turysty religijnego	Dominująca ocena 4	Co najmniej utrzymanie na tym samym poziomie	BRT
Przestrzeń	Średnia ocena jakości usług związanych z przemieszczaniem się w mieście	Średnia ocena jakości usług transportu publicznego (dojazd do miasta i transport lokalny)	Dominująca ocena 4	Co najmniej utrzymanie na tym samym poziomie	BRT

Wskaźniki realizacji planu będą monitorowane rokrocznie na podstawie wyników Badań Ruchu Turystycznego. Ponadto, w ramach monitoringu, Wydział Promocji i Turystyki, jako jednostka monitorująca realizację Strategii Rozwoju Turystyki w Krakowie na lata 2014-2020, odpowiadać będzie także za monitoring realizacji Planu działań na rzecz rozwoju turystyki religijnej w Krakowie. Jednostka monitorująca, na podstawie informacji otrzymanych od realizatorów poszczególnych działań przewidzianych w dokumencie, składać będzie Prezydentowi Miasta Krakowa w terminie do końca pierwszego kwartału sprawozdanie z realizacji Planu za rok miniony.

Roczne sprawozdanie jednostki monitorującej powinno zawierać, co najmniej nr i nazwę działania, jego zwięzłą charakterystykę, uzyskane efekty - na podstawie wskaźników oceny – zagrożenia realizacji poszczególnych działań, sposoby przezwyciężenia trudności, a także wnioski i rekomendacje wynikające z realizacji lub braku realizacji działań.

Szczegółowa analiza zasobów związanych z turystyką religijną w Krakowie i Małopolsce

Kraków należy do miejsc, w których aktywność pielgrzymkowa utrzymuje się praktycznie nieprzerwanie od powstania miasta. W trudnych latach rozbiorów pielgrzymki stanowiły istotny czynnik kształtowania się tożsamości narodowej Polaków. W ostatnich latach notuje się duży wzrost liczby uczestników turystyki religijnej. Wśród czynników mających na to wpływ wymienia się te związane z przemianami politycznymi i społecznymi w drugiej połowie II wieku: wybór Karola Wojtyły na papieża i jego pielgrzymki do ojczyzny, odzyskanie wolności politycznej i religijnej w 1989 r. oraz powrót do wielu tradycyjnych form pobożności (w tym pielgrzymek), a także zjawiska ostatnich kilku lat: rozwój – pod wpływem działań Jana Pawła II – globalnego kultu Bożego Miłosierdzia, a także śmierć (2005), a następnie beatyfikacja (2011) i kanonizacja (2014) Papieża-Polaka, a zarazem jednej z największych osobowości katolicyzmu na przestrzeni wieków. Nie bez znaczenia jest także fakt, iż w Krakowie znajduje się obecnie blisko 160 miejsc lub przedmiotów kultu religijnego o zróżnicowanym zasięgu oddziaływania.

Rynek i konkurencja - świat

Turystyka religijna to zjawisko w niewielkim stopniu poddające się – w przeciwieństwie do innych form turystyki – negatywnym wpływom wynikającym z aktualnej sytuacji gospodarczej, czy politycznej. Co więcej, w skali świata obserwowany jest stały jej rozwój. Szacuje się, że we wszystkich religiach w pielgrzymkach do głównych ośrodków kultu religijnego (o zasięgu międzynarodowym i krajowym) uczestniczy obecnie na świecie kilkaset milionów osób rocznie. Jeżeli dodamy do tego wędrowki do ośrodków o zasięgu regionalnym i lokalnym, liczba pielgrzymów wzrośnie do około 1 miliarda osób, które każdego roku, w różnych zakątkach świata podejmują wędrowki do miejsc świętych. Największe światowe sanktuaria, jak w meksykańskim Santa Maria de Guadalupe, czy brazylijskim Aparecida do Norte odwiedzane są corocznie przez kilkanaście milionów pielgrzymów, podobna liczba turystów religijnych (w tym pielgrzymów) przybywa każdego roku do Rzymu i Watykanu.

W Europie do najczęściej odwiedzanych sanktuariów należą: San Giovanni Rotondo (8 mln osób), Lourdes (6 mln z ponad 70 krajów), Fatima (5 mln z ponad 70 krajów), Santiago de Compostela (5 mln), Jasna Góra (4-5 mln z ponad 80 krajów), Montserrat (3 mln), Medjugorje (2,5 mln) oraz krakowskie Łagiewniki (2 mln z blisko 100 krajów, zgodnie z danymi samego sanktuarium). Łagiewnickie sanktuarium Bożego Miłosierdzia od niedawna stanowi wspólny cel wizyt z pobliskim Centrum św. Jana Pawła II „Nie lękajcie się”. Obydwa sanktuaria należą już do grupy najważniejszych miejsc pątnicznych katolicyzmu. Co ciekawe, choć aż 80% chrześcijańskich ośrodków pielgrzymkowych poświęconych jest kultowi maryjnemu, dwa największe krakowskie sanktuaria nie zaliczają się do tej grupy. Łagiewniki należą do miejsc kultu Jezusa, zaś centrum „Nie lękajcie się” – kultu świętych.

Rynek i konkurencja - kraj

W migracjach pielgrzymkowych w Polsce uczestniczy 5-7 mln osób rocznie (tj. ponad 15% ludności kraju). Polacy stanowią obecnie około 5% chrześcijan pielgrzymujących na świecie i ponad 20% w Europie. Obok katolików obrządków łacińskiego i wschodniego pielgrzymują też wyznawcy prawosławia i islamu. W przeszłości robili to także członkowie wspólnot żydowskich, a w latach rozbiorów również polscy protestanci. W Polsce zarejestrowanych jest ponad 500 sanktuariów, z których 98% należy do Kościoła rzymskokatolickiego. Dominują sanktuaria maryjne – ok. 430 (tj. ponad 85% ogółu), z tego ponad 200 wiąże się z koronowanymi wizerunkami Matki Bożej. Inne źródła podają, że istnieje w Polsce ponad 800 ośrodków pielgrzymkowych, z czego 550 to sanktuaria maryjne, z których 220 posiada zwieńczone koronami papieskimi wizerunki Matki Boskiej.

Głównym centrum pielgrzymkowym jest Jasna Góra (4-5 mln pątników rocznie). Kolejne miejsca zajmują: Kraków – Łagiewniki (kult Miłosierdzia Bożego i św. Siostry Faustyny) oraz Kalwaria Zebrzydowska i Licheń (po ok. 2 mln). Jednym z najbardziej dynamicznie rozwijających się ośrodków pielgrzymkowych jest krakowskie centrum św. Jana Pawła II „Nie lękajcie się”. Wszystkie te ośrodki, a także Niepokalanów i Góra Św. Anny mają zasięg międzynarodowy. Specyficznym ośrodkiem jest Oświęcim, będący celem wizyt zbliżonych nieco do ruchu pielgrzymkowego, jednakże nie ograniczających się do wybranej religii, czy wyznania; wręcz przeciwnie, ze względu na wartość historyczną i znaczenie symboliczne miejsce to odwiedzają – z podobnych motywacji - wyznawcy różnych religii.

Turystyka religijna w Krakowie - badania

Z badań ruchu turystycznego w Krakowie za 2015 rok wynika, iż Kraków odwiedziło w tym roku ponad 10 milionów osób. 4% z nich jako główny cel przyjazdu podało przeżycia religijne. Należy jednak dodać, iż w przypadku wielu innych osób, które jako główny cel przyjazdu podały zwiedzanie zabytków, wypoczynek, odwiedziny u znajomych, czy krewnych, czy np. odnowę duchową, cel religijny także mógł być jedną z motywacji przyjazdu.

W przypadku turystów krajowych, cel religijny jako główny określiło 6,5% ankietowanych, u turystów zagranicznych wartość ta wyniosła 1,3%.

Na podstawie badań określony został profil turysty religijnego odwiedzającego Kraków. To w przeważającej części kobiety (ok. 75%), o wykształceniu średnim (ponad 60%), w wieku powyżej 45 lat (74%), o dobrym (choć nie bardzo dobrym) statusie materialnym (ponad 50%). Większość ankietowanych spędziła w Krakowie co najmniej 3 dni (2 noce).

Aż 95% z odwiedzających Kraków w celach religijnych zadeklarowało, iż poleci miasto swym znajomym i rodzinie, ok. 40% z nich zamierza tu wrócić (co ważne, chętniej powrót deklarują obcokrajowcy, niż Polacy).

Ocena usług i infrastruktury miejskiej wypadła – w skali 1-5, gdzie 5 to ocena maksymalna – dobrze lub bardzo dobrze. Atmosferę miasta na 4 lub 5 oceniło pona 90% respondentów, niewiele niższe (ok 85-90%) były wskaźnik oceny gościnności, lokalnej gastronomii, czy życzliwości mieszkańców. Minimalnie gorzej (ale wciąż powyżej 75% ocen 4 i 5) oceniono bazę noclegową i usługi przewodników miejskich). Słabiej w badaniu wypadły oceny transportu lokalnego (65% ocen 4 i 5), dostępu do bankomatów (69%), możliwości zapłaty kartą kredytową (72%) czy toalet publicznych (76%).

Szczegóły badania prezentuje opracowanie „Ruch turystyczny w Krakowie w 2015 roku. Monografia” (Małopolska Organizacja Turystyczna, Kraków 2015).

Powody przyjazdów religijnych

Jednym z fenomenów turystyki religijnej jest niezmienność – od stuleci – powodów nawiedzania świętych miejsc. Dla wiernych kościoła rzymsko-katolickiego są to:

- kult jakiegoś świętego lub świętych,
- kult Męki Pana Jezusa lub eucharystyczny
- kult maryjny, często związany z cudownymi wizerunkami Matki Boskiej
- kult jednego z przymiotów Boskich.

Przyjazdy w celach religijnych odbywają się nie tylko dla szczególnego miejsca lub związanej z danym miejscem osoby, ale wiążą się też z obchodami uroczystości, jubileuszy lub barwnymi celebracjami świąt wynikających z kalendarza liturgicznego. Najczęściej tymi szczególnymi terminami są okresy Wielkiego Tygodnia i Wielkanocy (np. w Jerozolimie, ale też hiszpańskiej Seville, czy Kalwarii Zebrzydowskiej, znanych z niezwyklej inscenizacji Męki Pańskiej) oraz Bożego Narodzenia (np. w Betlejem). W Krakowie do takich szczególnych dat należą także: Niedziela Miłosierdzia Bożego (pierwsza niedziela po Wielkanocy), czy uroczystość św. Stanisława, biskupa i męczennika, patrona Polski (8 maja).

Kraków. Katolicyzm

Historia

Począwszy od XII wieku w kolejnych stuleciach celem pielgrzymek indywidualnych i grupowych do Krakowa były groby „krakowskich świętych”, kościoły słynące z cudownych krucyfiksów lub wizerunków Matki Boskiej. Głównymi ośrodkami kultu były zawsze - Katedra Wawelska oraz Skałka. Głębokiego średniowiecza sięga kult świętych – Floriana, Stanisława ze Szczepanowa, biskupa i męczennika, Jacka Odrowąża oraz bł. Salomei. Szczytowy okres pątnictwa w Krakowie przypadał na wiek XV, kiedy to rejestrowano tutaj 17 *loca sacra*. Obok wymienionych postaci, liczni pielgrzymi wędrowali też do miejsc związanych m.in. z kultem osób w powszechnej „ludowej” świadomości uznawanych za posiadających przymioty świętości (choć formalne decyzje w procesach beatyfikacyjnych i kanonizacyjnych zapadły znacznie później) - Królowej Jadwigi, Jana z Kęt, Stanisława Kazimierczyka, Szymona z Lipnicy, a także dzisiejszych kandydatów na ołtarze - Izajasza Bonera, Michała Giedroycia i Świętosława zwanego Milczącym. Kraków piętnastowieczny otrzymał nazwę *Felix saeculum Cracoviae* (*Szczęśliwy wiek Krakowa*).

Główne pielgrzymki wiązały się zwłaszcza z dorocznymi uroczystościami św. Stanisława (Wawel, Skałka) i świętem Podwyższenia Krzyża Świętego (opactwo cystersów w Mogile).

Ze względu na liczne świątynie, miejsca święte, związane zarówno z kultem relikwii jak i cudownymi wizerunkami w XVI wieku pojawiło się określenie *Cracovia altera Roma* (*Kraków drugim Rzymem*). Określenie to nabrało szczególnego znaczenia w kontekście posługi papieskiej Jana Pawła II wcześniejszego metropolity krakowskiego.

Współczesność

Termin *Cracovia altera Roma* jest stosowany również współcześnie. Nie ma bowiem poza Rzymem drugiego miasta na świecie, którego przestrzeń byłaby tak „wypełniona” świętością.

Święci, błogosławieni, słudzy Boży

W XIX i XX wieku pojawiły się nowe postaci krakowskich świętych i błogosławionych: św. Siostra Faustyna Kowalska, św. Brat Albert Chmielowski, św. bp Józef Pelczar, bł. Aniela Salawa, bł. Angela Truszkowska oraz wielu kandydatów na ołtarze – Jerzy Ciesielki, Jan

Tyranowski, bp Jan Pietraszko i inni. Stało się tak głównie za przyczyną Jana Pawła II, który wiele z tych postaci znał osobiście, a po ich śmierci zachęcał do kultywowania pamięci o nich. Warto dodać, iż w czasie swego pontyfikatu Jan Paweł II wyniósł na ołtarze znacznie więcej osób, niż jakikolwiek inny papież. Podczas 51 uroczystości kanonizował on 482, a beatyfikował – 1338 osób z całego świata.

Obecnie w dwudziestu jeden krakowskich kościołach znajdują się groby lub znaczące części relikwii świętych, błogosławionych lub kandydatów na ołtarze:

- Sanktuarium Bożego Miłosierdzia – kaplica przyklasztorna (św. Faustyna Kowalska)
- Bazylika Mariacka Najświętszej Maryi Panny (Świętosław zwany Milczącym)
- Bazylika Archidiecezjalna na Wawelu śś. Stanisława BM i Wacława (św. Florian, św. Królowa Jadwiga, św. Stanisław ze Szczepanowa, bp Jan Prandota, Matka Teresa, bł. Wincenty Kadłubek)
- Bazylika śś. Michała Archanioła i Stanisława BM oo. Paulinów na Skalce (św. Stanisław ze Szczepanowa)
- Kolegiata Akademicka św. Anny (św. Jan Kanty, Jerzy Ciesielski, bp Jan Pietraszko)
- Bazylika Bożego Miłosierdzia (św. Faustyna Kowalska)
- Bazylika św. Floriana (św. Florian)
- Kościół św. Marka Ewangelisty (Michał Giedroyc)
- Kościół św. Piotra i Pawła (ks. Piotr Skarga)
- Kościół oo. Bernardynów (św. Szymon z Lipnicy)
- Bazylika Trójcy Św. oo. Dominikanów (św. Jacek Odrowąż)
- Bazylika św. Franciszka z Asyżu oo. Franciszkanów (bł. Salomea, bł. Aniela Salawa)
- Kościół św. Katarzyny Aleksandryjskiej (Izajasz Boner)
- Kościół św. Stanisława Kostki na Dębnikach (Jan Tyranowski)
- Bazylika Bożego Ciała (św. Stanisław Kazimierczyk)
- Bazylika Najświętszego Serca Pana Jezusa (bł. Jan Beyzym)
- Kościół śś. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty (s. Zofia Czeska)
- Kościół Niepokalanego Serca Maryi ss. Felicjanek (bł. S. Maria Angela Truszkowska)
- Sanktuarium ECCE HOMO ss. Albertynek (św. Brat Albert Chmielowski, bł. Bernardyna Jabłońska)
- Kościół księży Zmartwychwstańców (ul. Łobzowska) (o. Paweł Smolikowski)

- Kościół śś. Augustyna i Jana Chrzyciela pp. norbertanek (Bł. Bronisława, s. Emilia Podoska)

Nie można zapominać też o ważnych postaciach, które związane z Krakowem znalazły miejsce wiecznego spoczynku w innych miejscach - np. św. Kazimierz Królewicz całe życie związany z Krakowem i pochowany w katedrze wileńskiej, czy św. Kinga żona Bolesława Wstydliwego – w Starym Sączu. Warto wspomnieć tu także dwóch krakowskich franciszkanów – misjonarzy, o. Zbigniewa Strzałkowskiego i o. Michała Tomaszka. Zamordowani w 1991 r. przez terrorystów z organizacji „Świetlisty szlak” podczas misji w Peru (i tam też pochowani), zostali uznani za błogosławionych przez papieża Franciszka w grudniu 2015 roku co było ostatnią „krakowską” beatyfikacją.

Oddzielną grupę tworzą czczeni w Krakowie święci i błogosławieni męczennicy II wojny światowej, których grobów nie znajdziemy nigdzie:

- Św. Maksymilian Maria Kolbe (bazylika św. Franciszka z Asyżu)
- Bł. Anastazy Pankiewicz (kościół św. Bernardyna ze Sieny ojców Bernardynów)
- Bł. Hilary Paweł Januszewski (bazylika Nawiedzenia NMP oo. Karmelitów „Na Piasku”)

W 2005 r. po śmierci Jana Pawła II, dawnego biskupa i metropolity krakowskiego, Kraków stał się w sposób naturalny drugim po Rzymie miejscem szczególnego kultu Karola Wojtyły Jana Pawła II, usankcjonowanego beatyfikacją, a następnie kanonizacją papieża – Polaka.

Centralnym miejscem tego kultu jest Centrum „Nie lękajcie się!” (opisane poniżej, w rozdziale poświęconym sanktuariom). Obok niego wymienić należy niemal 70 miejsc w Krakowie związanych z różnymi okresami jego życia. Miejsc, o których on sam przy różnych okazjach - już jako papież - wspominał w przemówieniach publicznych lub w książkach o charakterze autobiograficznym. Miejsca te rozsięte są od Tyńca i Dębnik, poprzez Śródmieście, Kazimierz i Podgórze po Nową Hutę z Mogiłą.

Obecnie funkcjonują wytyczone przez UMK dwie trasy: Krakowski Szlak Świętych i Ścieżkami Jana Pawła II biegnące przez większość z wymienionych miejsc. Trzeci tematyczny szlak turystyczny nawiązujący do kultu świętych to: Śladami św. Siostry Faustyny, prowadzący z Sanktuarium w Łagiewnikach przez Podgórze i Centrum miasta do szpitala im. Jana Pawła II przy ul. Prądnickiej (Prądnik Biały). Szlakom towarzyszą foldery opisujące poszczególne miejsca. Od kilku lat wydawnictwa opisujące ww. szlaki wydawane są w formie jednego folderu pn. „Przewodnik Pielgrzyma”. Wydawnictwo zostało opracowane w 9

wersjach językowych: polskiej, angielskiej, włoskiej, hiszpańskiej, słowackiej, portugalskiej, niemieckiej, francuskiej i rosyjskiej.

Cmentarze i nekropolie:

Miejscami odwiedzanymi ze względu na pamięć o wielkich postaciach, z których niektóre zapewne trafią na ołtarze - są krakowskie nekropolie i cmentarze.

Cmentarz Rakowicki (ul. Rakowicka 26) - miejsce pochówku kandydatów na ołtarze:

- Rozalii Celakówny
- Hanny Chrzanowskiej
- s. Emanuela Kalb ze zgromadzenia Sióstr Kanoniczek Ducha Świętego de Saxia
- s. Angeliki Renie
- s. Magdaleny Marii Epstein, dominikanki
- o. Wiktoryna Swajdy, bernardyna

Na tym cmentarzu pochowani są rodzice i brat Jana Pawła II oraz bardzo popularny w ostatnich latach krakowski mistyk o. Joachim Badeni OP.

- „Krypty „Na Skalce” – najczęściej odwiedzane są groby m.in.:

- Jana Długosza (kronikarza, ale także kanonika katedry wawelskiej)
- Wincentego Pola
- Stanisława Wyspiańskiego
- Jacka Malczewskiego
- Karola Szymanowskiego
- Czesława Miłosza

- Katedra na Wawelu – m.in.:

- Groby królów polskich (m.in. Władysława Łokietka, Kazimierza Wielkiego, Jadwigi Andegaweńskiej, Władysława Jagiełły, Kazimierza Jagiellończyka, Zygmunta Starego, Zygmunta Augusta, Anny Jagiellonki, Stefana Batorego, Zygmunta III Wazy, Jana III Sobieskiego, Augusta II Mocnego) oraz ich rodzin
- Groby bohaterów narodowych (m.in. Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Tadeusza Kościuszki, ks. Józefa Poniatowskiego, Józefa Piłsudskiego, gen. Władysława Sikorskiego, Lecha i Marii Kaczyńskich)
- Groby biskupów krakowskich

- Cmentarz Tyniecki m.in.: Jerzego Turowicza, Tadeusza Żychiewicza, Hanny Malewskiej.

- Stary Cmentarz Podgórski m.in.: Edwarda Dembowskiego, Wojciecha Bednarskiego, Wojciecha Eljasza Radzikowskiego.

- Cmentarz Salwatorski m.in.: Stanisława Lema, Antoniego Kępińskiego, Stanisława Pigonia, Kazimierza Wyki, Zofii Jaroszewskiej, Karola Huberta Rostworowskiego, Mieczysława Kotlarczyka.

Turyści odwiedzają niektóre kościoły także za względu na znajdujące się tam groby innych ważnych osób, np.:

Kościół św. Piotra i Pawła – grób ks. Piotra Skargi, autora „Kazań sejmowych”

Kościół św. Barbary – grób ks. Jakuba Wujka, autora słynnego przekładu Biblii na język polski,

Bazylika św. Franciszka z Asyżu oo. Franciszkanów m.in. – grób księcia Bolesława Wstydlivego i jego matki Grzymisławy

Kościół ojców reformatów – grób o. Sebastiana Wolickiego

Bazylika Trójcy Św. oo. Dominikanów – grób księcia Leszka Czarnego

Kościół św. Agnieszki – grób gen. Józefa Hallera

Pomniki

Niektóre postacie doczekały się w Krakowie pomników. Oczywiście najwięcej (16) poświęconych jest postaci św. Jana Pawła II - m.in.: przy sanktuarium Bożego Miłosierdzia, na dziedzińcu Pałacu Biskupów Krakowskich przy ul. Franciszkańskiej, na placu przed katedrą wawelską, w Parku Jordana, Parku Strzeleckim, przy klasztorze księży Zmartwychwstańców na Zakrzówku, przy kościele Arka Pana, na Cmentarzu Rakowickim. Symbolicznym pomnikiem poświęconym Karolowi Wojtyła jest tatrzański głaz na Błoniach, w miejscu papieskich mszy.

Inne ważniejsze osoby duchowne uhonorowane w Krakowie pomnikami to:

- Ks. Jerzy Popiełuszko (ul. Klasztorna, przed kościołem Cystersów w Mogile)
- Ks. Piotr Skarga (plac św. Marii Magdaleny)
- Kard. Adam Stefan Sapieha (ul. Franciszkańska)
- Kard. Stefan Wyszyński (Park Jordana)

Sanktuaria

Wyjątkowe znaczenie dla rozwoju turystyki religijnej mają miejsca kultu religijnego zwane sanktuariami, tzn. „budowle sakralne lub ich części, uważane za święte, o

szczególnym znaczeniu kultowym” (Słownik języka polskiego PWN 1995). W kościele rzymsko-katolickim do uznania takiego miejsca za sanktuarium potrzebna jest zgoda biskupa na odwiedzanie miejsca przez pielgrzymów z powodu szczególnej pobożności. Pielgrzymi przybywają do sanktuarium z powodu obecnego tam jakiegoś świętego wizerunku, relikwii, cudu, specjalnego odpustu, który można tam uzyskać - dla uproszenia jakichś łask lub wywiązania się ze ślubów. Mszał Rzymski (1998) mianem sanktuarium określa „kościół lub budowlę sakralną przeznaczoną do publicznego sprawowania kultu Bożego, która ze względu na specjalne nabożeństwo (np. z powodu oznaczonego tam świętego wizerunku, złożenia relikwii, cudu, specjalnego odpustu, który można tam zyskać itd.) stała się celem pielgrzymek dla uproszenia łask lub wywiązania się ze ślubów”.

W Krakowie zlokalizowanych jest ok. 20 sanktuariów w większości maryjnych z koronowanymi wizerunkami Matki Boskiej. Jednak najbardziej popularne są sanktuaria związane z kultem Pana Jezusa. Nowa epoka w dziejach pielgrzymek krakowskich wiąże się przede wszystkim z Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach i kultem św. Faustyny Kowalskiej. Choć dziś tylko ono ma zasięg światowy, to trzeba też zauważyć wciąż ważną rolę, jaką odgrywa: Katedra Wawelska (kult św. Stanisława BM, św. Jadwigi Królowej i Jej Krucyfiks, zwany Czarnym) oraz sanktuarium Krzyża Świętego w Mogile. Coraz chętniej nawiedzane jest również sanktuarium *Ecce Homo*.

Sanktuarium Bożego Miłosierdzia

Rozwój kultu Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach i kultu św. Faustyny Kowalskiej stanowią nowy rozdział w dziejach pielgrzymowania i turystyki religijnej do Krakowa. Pielgrzymki do Łagiewnik rozpoczęły się wkrótce po śmierci s. Faustyny (5 października 1938 r.), w okresie drugiej wojny światowej. Wtedy niemal codziennym pątnikiem był tutaj Karol Wojtyła. Po zakończeniu wojny kult zataczał coraz szersze kręgi. W dniu 22 czerwca 1968 r. metropolita krakowski kard. Karol Wojtyła wpisał to miejsce na listę sanktuariów diecezjalnych. W latach 70. pielgrzymi pochodzili głównie z ówczesnej archidiecezji krakowskiej i sąsiadujących z nią diecezji katowickiej i tarnowskiej. Obecnie zasięg Łagiewnik obejmuje już całą Polskę.

Kult Bożego Miłosierdzia ma zasięg globalny, notuje się go w różnych zakątkach Ziemi, a jego symbolem jest obraz „Jezu ufam Tobie”, powstały jako graficzna ilustracja widzenia siostry Faustyny. Jego oryginał można oglądać oczywiście w Łagiewnikach, natomiast kopie –

w kościołach katolickich na całym świecie. Świątynie pod wezwaniem Bożego Miłosierdzia powstają też na wszystkich kontynentach. Do krakowskich Łagiewnik pielgrzymi przybywają z ok. 100 krajów, niekiedy bardzo oddalonych od Polski. Zasięg przestrzenny oddziaływania sanktuarium w Łagiewnikach jest obecnie największy na świecie (Jasna Góra niewiele ponad 80, Lourdes i Fatima ponad 70 krajów), co potwierdza powszechność kultu Bożego Miłosierdzia. Reprezentowane są wszystkie kontynenty. Dominują przyjezdni z Europy (78%), a następnie z Ameryki Północnej (16%).

Łagiewniki znajdują się już w ofercie najważniejszych agencji turystycznych świata. Do sanktuarium w Łagiewnikach przybywa około 500 tys. pielgrzymów z zagranicy. Stanowią oni blisko 25% ogółu odwiedzających, co na tak młody ośrodek, z pewnością jest wartością znaczącą. Jest to równocześnie najwyższy odsetek w Polsce i jeden z najwyższych w Europie (np. Lourdes ma 15%, Jasna Góra – ok. 10%, San Giovanni Rotondo - ponad 5%).

Każdego roku około 30% pątników przybywa do sanktuarium po raz pierwszy, ale równocześnie taki sam odsetek przyjeżdża tu wielokrotnie, a blisko 20% nawiedza sanktuarium każdego roku.

Najwięcej pielgrzymów gromadzi się w święto Bożego Miłosierdzia, czyli w pierwszą niedzielę po Wielkanocy oraz 5 października, w rocznicę śmierci siostry Faustyny. W obchodach święta Bożego Miłosierdzia w latach 80. uczestniczyło kilkaset osób, na początku lat 90. liczba ta wzrosła do kilku tysięcy. W 2000 r., kiedy to święto Miłosierdzia Bożego zbiegło się z kanonizacją s. Faustyny, do Łagiewnik przybyło ponad 150 tys. wiernych, w 2005 r. wielkość ta przekroczyła 200 tys. osób. Można przypuszczać, że w związku z wprowadzeniem święta Miłosierdzia Bożego w całym Kościele katolickim, jeszcze większe rzesze pielgrzymów będą w tym dniu nawiedzały sanktuarium.

Ze skromnego klasztoru z kaplicą sióstr Matki Boskiej Miłosierdzia w ostatnich latach sanktuarium rozrosło się do potężnej bazyliki i towarzyszącym jej budynkom. W dolnej części Bazyliki znajduje się pięć kaplic:

- Kaplica św. Siostry Faustyny
- Kaplica Communio Sanctorum (Węgierska)
- Kaplica Matki Bożej Bolesnej
- Kaplica Greckokatolicka
- Kaplica „Niemiecka”

Poza tym:

- obok głównego wejścia do Bazyliki działa całodobowa Kaplica Wieczystej Adoracji Najświętszego Sakramentu,
- niezwykle atrakcyjnym miejscem jest wieża widokowa, z której pielgrzymi oglądają nie tylko otoczenie sanktuarium, ale i panoramę Krakowa,
- ołtarz Polowy umożliwia sprawowanie Eucharystii dla dużej liczby pielgrzymów,
- funkcjonuje Dom Duszpasterski z 48 pokojami, salami konferencyjnymi, aulą Jana Pawła II i restauracją oraz dobrze wyposażone pasaż z częścią handlową,
- bardzo aktywnie działa Stowarzyszenie „Faustinum” organizujące zjazdy, konferencje, rekolekcje dla czcicieli św. siostry Faustyny Kowalskiej i Miłosierdzia Bożego.

Centrum św. Jana Pawła II „Nie lękajcie się!”

11 maja 2007 r. kard. Stanisław Dziwisz, metropolita krakowski, w pobliżu Sanktuarium Bożego Miłosierdzia na terenie tzw. Białych Mór (poeksploatacyjne tereny dawnych zakładów Solvay, w Jugowicach) poświęcił krzyż na terenie budowy Centrum Jana Pawła II „Nie lękajcie się” – ośrodka poświęconego życiu i Dziełu Karola Wojtyły. Budowę oficjalnie rozpoczęto 11 października 2008 r., a obecnie (stan na koniec 2015 r.) budowa głównego etapu dobiega końca. Cały kompleks obejmuje kościół pod wezwaniem św. Jana Pawła II, budynek wielofunkcyjny, w którego skład wchodzi muzeum, instytut z biblioteką, kaplica i oratorium oraz centrum konferencyjne, centrum rekolekcyjne, centrum szkolenia wolontariatu, obiekt noclegowy, amfiteatr na otwartej przestrzeni, a także droga krzyżowa na otwartej przestrzeni.

Komunikację z położonym opodal sanktuarium Bożego Miłosierdzia zapewni kładka pieszo-rowerowa, wybudowana przez Gminę Kraków. Również staraniem władz miasta, jeszcze przed Światowymi Dniami Młodzieży 2016 powstanie przystanek kolejowy Kraków-Sanktuarium (część Krakowskiej Kolei Aglomeracyjnej), który zapewni szybki dojazd pociągiem do Centrum oraz sanktuarium Bożego Miłosierdzia.

Nazwa Centrum pochodzi od słynnych słów Jana Pawła II wypowiedzianych na inaugurację jego pontyfikatu, 16 października 1978 roku: „Nie lękajcie się. Otwórzcie, otwórzcie na oścież drzwi Chrystusowi!”. Budowla spełnia kilka podstawowych funkcji. To wotum dziękczynne Polaków za pontyfikat Karola Wojtyły, ośrodek badań i upowszechniania jego nauczania, nade wszystko jednak światowe sanktuarium św. Jana Pawła II. Tu właśnie można zobaczyć niezwykle relikwie: ampułkę z krwią świętego, umieszczoną w mensie ołtarzowej, czy sutannę, którą Ojciec Święty miał na sobie w dniu zamachu na placu św.

Piotra w Rzymie, 13 maja 1981 r. Jest także alabastrowa płyta nagrobna z bazyliki św. Piotra (po beatyfikacji trumnę z ciałem Jana Pawła II przeniesiono z krypt do kaplicy św. Sebastiana w bazylice).

Sanktuarium Krzyża Świętego w Mogile

Mogila należy do najświętniejszych polskich sanktuariów Jezusa Ukrzyżowanego. Kult rozwija się od XIII w. wokół cudownego krucyfiks. Jednak o randze sanktuarium decyduje też wielowiekowa tradycja pielgrzymowania, bogata historia oraz wybitne walory architektoniczne i kulturowe opactwa cystersów - opiekunów sanktuarium. Najwięcej pielgrzymów przybywa tu podczas oktawy Podwyższenia Krzyża Świętego (główny odpust w dniach 14-21 września), w Wielkim Tygodniu oraz w każdy pierwszy piątek miesiąca. W ostatnim dwudziestolecu obserwuje się znaczne ożywienie kultu Pana Jezusa Ukrzyżowanego. Według danych ojców cystersów do sanktuarium pielgrzymuje w ciągu roku ok. 150 tys. osób – najwięcej z diecezji krakowskiej, katowickiej i tarnowskiej.

Sanktuarium Ecce Homo św. Brata Alberta

Młode wiekiem jest sanktuarium *Ecce Homo* św. Brata Alberta. Należy do nielicznych ośrodków pielgrzymkowych w Polsce, w których rozwinięty jest kult Męki Pańskiej. W sanktuarium tym pielgrzymi otaczają czcią łaskami słynący wizerunek Chrystusa Ubiczowanego *Ecce Homo* oraz relikwie św. Brata Alberta (Adama Chmielowskiego) i relikwie bł. Siostry Bernardyny Marii Jabłońskiej – współzałożycielki Zgromadzenia Sióstr Albertynek. Świątynia położona jest na szlaku papieskim wiodącym do sanktuariów Miłosierdzia Bożego w Krakowie Łagiewnikach oraz w Kalwarii Zebrzydowskiej, a także przy szlaku sanktuariów Pańskich. Obok sanktuarium *Ecce Homo* obejmuje on sanktuaria w Alwerni, Krakowie-Mogile oraz w Imbramowicach.

Inne kościoły szczególnie uprzywilejowane

Do ważnych obiektów sakralnych nawiedzanych przez pielgrzymów należy w Krakowie 11 bazylik mniejszych. Poza Rzymem jest tylko jedno miasto na świecie (Florencja) posiadające tyle samo bazylik mniejszych. Jest wielce prawdopodobne, że sytuacja zmieni się – Kraków zdystansuje Florencję, gdy kościół św. Jana Pawła II wchodzący w skład Centrum

„Nie lękajcie się!” otrzyma taki tytuł. Cztery kościoły noszące tytuł bazylik większych znajdują się tylko w Rzymie.

Krakowskie bazyliki mniejsze

- Archikatedralna na Wawelu – najstarsza krakowska bazylika
- Mariacka (Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny)
- Najświętszego Serca Pana Jezusa Księża Jezuitów
- Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny „Na Piasku” Ojców Karmelitów
- Św. Franciszka z Asyżu Ojców Franciszkanów
- Trójcy Świętej Ojców Dominikanów
- Bożego Ciała na Kazimierzu
- Podwyższenia Krzyża Świętego Ojców Cystersów w Mogile
- św. Floriana
- Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach
- śś. Stanisława BM i Michała Archanioła Ojców Paulinów „Na Skałce”

Cudowne wizerunki Matki Boskiej

Rozwój kultu maryjnego wiązał się w pierwszym okresie (przełom XIV/XV w.) przede wszystkim ze słynącymi łaskami wizerunkami Matki Bożej w kościołach: Karmelitów Trzewickowych „Na Piasku” (obraz Matki Bożej Piaskowej Pani Krakowa, koronowany w 1883 r.), Bożego Ciała oraz Ojców Augustianów - św. Katarzyny Aleksandryjskiej. W następnych stuleciach największą sławą cieszyły się (i cieszą nadal) zwłaszcza te wizerunki Maryi, które zostały wyróżnione koronami papieskimi. W Krakowie w różnych kościołach można znaleźć 12 takich obrazów:

Wizerunki Matki Bożej w Krakowie koronowane koronami papieskimi:

- MB Piaskowej – pierwszy z koronowanych papieskimi koronami wizerunek w Krakowie, Bazylika Nawiedzenia NMP „Na Piasku” ojców karmelitów
- MB Bolesnej, zwanej Smętną Dobrodziejką Krakowa - bazylika św. Franciszka z Asyżu ojców franciszkanów
- MB Różańcowej – bazylika Trójcy Świętej ojców dominikanów

- MB Świętojańskiej zwanej „od wykupu niewolników - Kościół św. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty, koronowana w 1966 r. przez abpa Karola Wojtyłę
- MB Częstochowskiej - Bazylika Mariacka
- MB Nieustającej Pomocy - kościół ojców redemptorystów przy ul. Zamojskiego
- MB Pocieszenia - klasztor ojców augustianów
- MB Płaszowskiej - Kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa
- MB Odkupiciela z Dzieciątkiem – bazylika Bożego Ciała
- MB Łaskawej przy której w katedrze lwowskiej Jan Kazimierz w 1656 r. złożył pamiętne śluby oddając państwo i naród pod opiekę Maryi i obrat Ją za Królowę – od 1989 r. w skarbcu katedry Wawelskiej, wystawiana w czasie większych uroczystości
- MB Pocieszenia – kościół św. Szczepana
- MB Sokalskiej – klasztor ojców bernardynów

Korony papieskie nosi też figura MB Fatimskiej w kościele zwanym Arką Pana w Nowej Hucie.

Krucyfiksy

Szczególnym kultem od wieków cieszą się zwłaszcza trzy gotyckie wizerunki Ukrzyżowanego:

- cudami słynący krzyż w opactwie cystersów w Mogile
- Krzyż Mariacki – w Bazylice Mariackiej, dłuta Wita Stwosza
- „Czarny Chrystus” – krucyfiks w katedrze wawelskiej, zgodnie z tradycją miejsce modlitw i widzeń św. Jadwigi Królowej

Swego rodzaju miejscem spotkań od kilkudziesięciu lat jest też Krzyż Katyński ustawiony na pl. o. Adama Studzińskiego OP – obok kościoła św. Idziego.

Szlaki turystyczne

Z inicjatywy Urzędu Miasta Krakowa w minionych latach wydano szereg tematycznych publikacji i materiałów informacyjnych zawierających elementy związane z dziedzictwem religijnym Krakowa. Wytyczono również kilka tras turystycznych, które nawiązując do tradycji religijnych Krakowa jednocześnie mają na celu ułatwienie poznania miasta jako centrum turystyki. Są to m. in.:

- Krakowski Szlak Świętych
- Ścieżki Jana Pawła II
- Trasa św. Stanisława

- Spacer po Kazimierzu „Trasą zabytków żydowskich”
- Droga Królewska
- Trasa Uniwersytecka
- Szlak po Nowej Hucie
- Trasa Historii Podgórze

a także dwa szlaki spacerowe – po Prądniku Czerwonym i po Bronowicach.

Kraków leży też na szlakach wykraczających poza jego granice administracyjne. W ostatnim czasie Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego podjął prace nad odtworzeniem Małopolskiej Drogi św. Jakuba, biegnącej m.in. przez Kraków. Stanowi ona fragment Szlaku św. Jakuba Apostoła w Polsce. Inne szlaki przebiegające przez Kraków to:

- Szlak Architektury Drewnianej,
- Szlak Cysterski

Szlaki te powinny stanowić istotny czynnik skłaniający turystę do bardziej aktywnego, niż dotychczas, zwiedzania miasta. Chodzi przede wszystkim o przekonanie uczestnika turystyki religijnej lub organizatorów takich przyjazdów, że obok pobytu w danym sanktuarium warto zobaczyć również inne elementy tkanki miejskiej Krakowa. Uczestników turystyki religijnej jak dotąd – obok wybranego sanktuarium – rzadko interesują inne zabytki.

Klasztory i zgromadzenia zakonne

Ważne miejsce w życiu duchowym Krakowa zajmuje ponad 30 zakonów męskich i ponad 70 żeńskich oraz ich klasztory (w przypadku niektórych zgromadzeń – po kilka), które znakomicie uzupełniają duchową ofertę niemal 90 parafii krakowskich. Wiele z tych zakonów ma w Krakowie siedziby swych władz generalnych lub prowincjalnych. To nie tylko nobilitacja dla miasta, ale przede wszystkim możliwość łatwej bezpośredniej komunikacji z nimi. Trzeba zaznaczyć, że zgodnie z wewnętrznymi rozwiązaniami prawnymi zakony nie podlegają ordynariuszowi (w przypadku Krakowa jest nim metropolita krakowski). A ich bezpośrednią władzą jest generał zakonu na ogół rezydujący w Rzymie.

Ważniejsze zakony męskie i ich główne siedziby w Krakowie kolejności alfabetycznej:

- Albertyni (ul. Krakowska 43)
- Augustianie (ul. Augustiańska 7/9)
- Benedyktyni w Tyńcu (Benedyktyńska 37)

- Bonifratrzy (ul. Krakowska)
- Cystersi w Mogile (ul. Klasztorna 11)
- Dominikanie (ul. Stolarska 12)
- Franciszkanie Konwentualni (pl. Wszystkich Świętych 5)
- Franciszkanie Reformaci (ul. Reformacka 4)
- Franciszkanie Bernardyni (ul. Bernardyńska 2)
- Franciszkanie Kapucyni (ul. Loretańska 11)
- Jezuici (ul. Kopernika i Mały Rynek 8)
- Kameduli na Bielanach (ul. Konarowa)
- Kanonicy Regularni Laterańscy (ul. Bożego Ciała 26)
- Karmelici „Na Piasku” (ul. Karmelicka 19)
- Karmelici Bosi (ul. Rakowicka 18)
- Misjonarze (ul. św. Filipa 19, ul. Stradomska 4)
- Paulini „Na Skałce” (ul. Skałeczna 15)
- Pijarzy (ul. Pijarska 2)
- Redemptoryści (ul. Zamoyskiego 56)
- Salezianie (ul. Konfederacka 6)
- Salwatorianie (ul. św. Jacka 16)
- Sercanie (ul. Saska 2)
- Zmartwychwstańcy (ul. Ks. Stefana Pawlickiego 1)

Ważniejsze zakony żeńskie:

- Albertynki (ul. Woronicza 10)
- Augustianki (ul. Skałeczna 10-12)
- Bernardynki (ul. Poselska 21)
- Córki Bożej Miłości (ul. Pędzichów 14/16)
- Dominikanki (ul. Mikołajska 21)
- Duchaczki (ul. Szpitalna 10)
- Felicjanki (ul. Smoleńsk 6)
- Jadwizanki (ul. Sławkowska 24/3, ul. Skalnica 21B)
- Józefitki (ul. Hoffmanowej 16)
- Karmelitanki Bose (ul. Kopernika 44, ul. Łobzowska 40)
- Klaryski (ul. Grodzka 54)
- ss. Matki Bożej Miłosierdzia (ul. Siostry Faustyny 3/9)

- ss. Miłosierdzia (ul. Piekarska 6-10)
- Nazaretanki (ul. Warszawska 13, ul. Nazaretanek 1)
- Norbertanki na Zwierzyńcu (ul. Kościuszki 88)
- Prezentki (ul. św. Jana 7)
- Sarafitki (ul. Łowiecka 3)
- Sercanki (ul. Garncarska 24/26)
- Służebniczki Starowiejskie i Dębnickie
- Szarytki (ul. Warszawska 6-10 i inne miejsca)
- Urszulanki (ul. Starowiślna 3/5)
- Wizytki (ul. Krowoderska 16)

Muzea i instytucje o charakterze muzealnym

Niektóre zakony, a także Kuria Metropolitalna prowadzą muzea i instytucje o charakterze muzealnym wyposażone w dość specyficzne eksponaty. Najważniejsze z nich to oczywiście tłumnie odwiedzane:

- Muzeum Archidiecezjalne Kardynała Karola Wojtyły (ul. Kanonicza 19-21)
- Muzeum Katedralne (Wawel 2)
- Wystawy w Centrum św. Jana Pawła II „Nie lękajcie się!” (ul. Totus Tuus 30)
- Muzeum Misyjne Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego Paulo (ul. Stradomska 4)
- Muzeum Brata Alberta (Krakowska 43)
- Muzeum i archiwum Marii Angieli Truszkowskiej (ul. Mikołajska 18)
- Muzeum oo. Karmelitów na Piasku (ul. Karmelicka 19)
- Muzeum ss. Sercanek (ul. Garncarska)
- Zbiory Archiwalno-Muzealne Krakowskiego Kościoła Garnizonowego św. Agnieszki (ul. Dietla 30)

Muzealną ciekawostką, a zarazem innowacyjną formą promocji turystyki religijnej jest Mobilne Muzeum Jana Pawła II, projekt wystawienniczy Centrum Jana Pawła II „Nie lękajcie się!” w Krakowie, mający na celu promowanie myśli i nauczania Ojca Świętego. Muzeum ulokowano wewnątrz 18-metrowej ciężarówki o wysokości 4 metrów, wadze przekraczającej 18 ton i powierzchni wystawienniczej 62 m². Można w nim oglądać osobiste pamiątki po

Ojcu Świętym, m.in.: brewiarz, którego używał do codziennej modlitwy, pióro, różaniec, na którym się modlił, buty, narty, krzyż pectoralny, sutanna, piuska papieska oraz zegar z prywatnej rezydencji w Castel Gandolfo.

Mobilne Muzeum może dojechać wszędzie tam, skąd trudno przyjechać do Krakowa. Dlatego właśnie jego wykorzystanie stało się jednym z elementów wspomnianego we wstępie projektu „Promocja oferty turystyki religijnej Małopolski na arenie międzynarodowej”. Mobilne Muzeum oglądali wtedy Hiszpanie, Włosi, Francuzi i Austriacy.

Ruchy kościelne i wspólnoty

Od wielu lat mówi się, że ruchy kościelne i nowe wspólnoty modlitewne świadczą o tzw. Wiośnie Kościoła, bo organizacje te - zaliczane do tzw. trzeciego sektora - zrzeszają na ogół osoby najbardziej aktywne i mobilne. Często biorą udział w różnego rodzaju spotkaniach i są w stanie zorganizować lub włączyć się w organizację w formie wolontariatu różnych przedsięwzięć. Najbardziej w Krakowie aktywne są:

- Ruch Światło Życie
- Akcja Katolicka
- Wiara i Światło
- Ruch Domowego Kościoła
- Neokatechumenat – tworzący stosunkowo zamknięte kręgi znajomych
- Stowarzyszenie Rodzin Katolickich
- Ruch Obrony Życia
- Ruch Rodzin Nazaretańskich
- Klub Inteligencji Katolickiej
- Rycerze Kolumba – organizacja działająca w Polsce i Krakowie od 2008 r.

A także te genezą sięgające wieków średnich:

- Bractwo Miłosierdzia
- Bractwo Dobrej Śmierci krzewiące bogatą symbolikę obchodów Wielkiego Piątku.

Inne organizacje poszukują nowych bardziej współczesnych formuł działania:

- Żywy Różaniec
- Świecki Zakon Karmelitów Bosych
- Franciszkański Zakon Świeckich
- Rycerstwo Niepokalanej

- Krąg Biblijny

Oferta specjalna - pobyty „wyciszające”

O istniejącym zapotrzebowaniu w zakresie specyficznej turystyki specjalnej świadczą mogą cieszące się coraz większą popularnością pobyty „wyciszające” w opactwie ojców benedyktynów w Tyńcu, u ojców Kamedułów na Bielanach, czy w Centrum Promocji Duchowej w klasztorze ojców Salwatorianów przy ul. św. Jacka

Inne krakowskie domy rekolekcyjne:

- Sekretariat Ewangelizacji Prowincji Matki Bożej Anielskiej ojców Franciszkanów
- Mariacki Dom Rekolekcyjny
- Franciszkański Ośrodek Rekolekcyjno - Powołańowy
- Dom Rekolekcyjny Misjonarzy

W ciągu roku akademickiego bardzo popularne wśród studentów są duszpasterstwa akademickie, prowadzone przy kilku kościołach lub klasztorach:

Duszpasterstwo Akademickie św. Anny

Dominikańskie Duszpasterstwo Akademickie „Beczka”

„Na Miasteczku” księży misjonarzy

Duszpasterstwo Akademickie przy kościele św. Floriana

Duszpasterstwo Akademickie „Karmel” kościół Karmelitów Bosych

Inne atrakcje i produkty turystyki religijnej w Krakowie

- Okno Papieskie w Pałacu Biskupów Krakowskich, kaplica domowa, dziedziniec z pomnikiem JP II)
- Kapliczki przydrożne – na terenie Krakowa znajduje się kilkaset ciekawych przydrożnych kapliczek, w dużej części odnowionych.
- Dzwony krakowskich kościołów – Dzwon Zygmunta, carillon w kościele św. Floriana i inne
- Uzdrowiająca woda – źródła, sadzawki, studnie – np. sadzawka na Skałce, studnia św. Szymona z Lipnicy
- Piesze pielgrzymki np. do Częstochowy, Kalwarii Zebrzydowskiej
- Nocna Droga Krzyżowa z Krakowa do Kalwarii Zebrzydowskiej
- Bogata oferta kulturalna Benedyktyńskiego Instytutu Kultury

- Pielgrzymka Śladami Karola Wojtyły Robotnika – Kraków-Dębniki
- Dzieciątko Koletańskie u sióstr Bernardynek
- Krypty i tzw. św. Ekspedyt w kościele reformatów
- Studencka Droga Krzyżowa ulicami miasta

Kalendarium cyklicznych wydarzeń

Przyjazdy uczestników turystyki religijnej a zwłaszcza pielgrzymów łatwo przewidzieć. Przybywają oni zwykle w jakieś święta lub uroczystości odpustowe lub związane z czczoną postacią świętego. Dlatego bardzo ważne jest opracowanie kalendarza wydarzeń religijnych i udostępnianie go zainteresowanym. Poniżej znajduje się zestawienie odbywających się w Krakowie cyklicznych wydarzeń, których charakter może być interesujący z punktu widzenia uczestnika turystyki religijnej. Wydarzenia zostały pogrupowane porami roku:

Zima (XII-II)

- Konkurs Szopek Krakowskich (Muzeum Historyczne Miasta Krakowa) (grudzień)
- Boże Narodzenie – Pasterka, „Żywa” Szopka (Franciszkanie) i szopki we wszystkich kościołach
- Małopolski Przegląd Kolęd i Jasełek (Centrum Kultury Katolickiej w Mistrzejowicach) (styczeń)
- Tydzień Ekumeniczny (Polska Rada Ekumeniczna) (styczeń)

Wiosna (III-V)

- Targi Wielkanocne (Krakowska Kongregacja Kupiecka) (marzec/kwiecień)
- Wielkanoc – Wielki Tydzień, groby pańskie w różnych kościołach
- Festiwal Misteria Paschalia (Krakowskie Biuro Festiwalowe) (marzec/kwiecień)
- Odpust zw. „Emaus” (marzec lub kwiecień)
- Rocznica śmierci Jana Pawła II (Centrum Jana Pawła II „Nie lękajcie się”) (2 kwietnia)
- Święto Miłosierdzia Bożego (Sanktuarium Miłosierdzia Bożego) (pierwsza niedziela po Wielkanocy – marzec/kwiecień)
- Dni Tischnerowskie (Społeczny Instytut wydawniczy Znak) (kwiecień)
- Procesja św. Stanisława z katedry wawelskiej na Skałkę (Archidiecezja Krakowska) (maj)

- Małopolskie Dni Dziedzictwa Kulturowego (Małopolski Instytut Kultury w Krakowie) (maj)
- Rocznica urodzin Jana Pawła II (Instytut Dialogu Międzykulturowego im. JP II) (18 maja)
- Krakowskie Spotkania z Muzyką Cerkiewną (Dom Kultury Podgórze) (maj)
- Procesja Bożego Ciała (maj/czerwiec)

Lato (VI-VIII)

- Dni Benedyktynskie (Benedyktynski Instytut Kulturowy) (czerwiec)
- Festiwal Muzyki z Klasztorów Benedyktynskich Europy (lipiec)
- Recitale Organowe w Tyńcu (Benedyktynski Instytut Kulturowy) (sierpień)
- Noc Cracovia sacra (sierpień)
- Festiwal Muzyka w Starym Krakowie (Fundacja Capella Cracoviensis) (sierpień)

Jesień (IX-XI)

- Dzień Papieski, Rocznica Wyboru JP II na Stolicę Piotrową (Fundacja Dzieło Nowego Tysiąclecia, Instytut Dialogu Międzykulturowego im. JP II) (październik)
- Dni Muzyki Organowej (październik)
- Dni Muzyki Kościelnej (Międzyuczelniany Instytut Muzyki Kościelnej na Uniwersytecie Papieskim) (listopad)
- Targi Bożonarodzeniowe (Krakowska Kongregacja Kupiecka) (listopad-grudzień)
- Dni Jana Pawła II (krakowskie szkoły wyższe, www.jp2.krakow.pl) (listopad)

Specyfiką części ważnych świąt katolickich jest to, że ich daty są ruchome- np. Wielkanoc i wszystkie ją poprzedzające (np. Triduum Paschalne) i następujące po niej (Niedziela Miłosierdzia Bożego, Boże Ciało, Zesłanie Ducha Świętego itd.) Stałą datę ma Boże Narodzenie.

Instytucje o charakterze naukowym i edukacyjnym zajmujące się religiami:

- Uniwersytet Papieski Jana Pawła II
- Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”
- Uniwersytet Jagielloński:
 - Zakład Geografii Religii, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
 - Katedra Judaistyki
 - Instytut Religioznawstwa

- Katedra Arabistyki, Instytut Filologii Orientalnej
- Katedra Bliskiego i Dalekiego Wschodu

Inne instytucje, których działalność może mieć wpływ na rozwój turystyki religijnej w Krakowie:

Instytut Dialogu Międzykulturowego im. Jana Pawła II

Duszpasterstwo turystyczne Archidiecezji Krakowskiej

Stowarzyszenie Kultury Chrześcijańskiej i Instytut Edukacji Społecznej i Religijnej im. Księdza Piotra Skargi

Benedyktyński Instytut Kultury

Centrum Kultury Katolickiej - Mistrzejowice

Klub Inteligencji Katolickiej

Fundacja Sanktuarium Bożego Miłosierdzia

Krakowska Kuria Metropolitalna

Diecezjalne Centrum Kultury

Fundacja Szlaki Papieski

Fundacja św. Włodzimierza Chrzcziciela Rusi Kijowskiej

Ważniejsze wydawnictwa religijne:

WAM – najstarsze polskie wydawnictwo katolickie,

Znak

M

Rafael

Tygodnik Powszechny

Salwator

Św. Stanisława BM

Serafin

Bratni Zew

LIST

Biały Kruk

Petrus

Księży Sercanów

Benedyktyńskie

Austeria

Czasopisma – gazety

Peregrinus Cracoviensis

List – miesięcznik katolicki

Tygodnik Powszechny

Tygodnik Rodzin Katolickich Źródło (dla dzieci: Jaś, Dominik),

Nasza Droga – dwutygodnik młodzieży katolickiej

Lokalne oddziały: Gościa Niedzielnego, Niedzieli i Przeglądu Katolickiego

Nasza Arka – miesięcznik rodzin katolickich

Wychowawca – miesięcznik

Posłaniec Serca Jezusowego – miesięcznik

Światło i Cienie

Ziemia Święta – kwartalnik

Na terenie Krakowa wydawanych jest też ok. 50 tytułów gazet parafialnych.

Kraków. Inne wyznania chrześcijańskie

Od wieków Kraków skupia różne środowiska narodowe, kulturowe i religijne. Prawosławni posiadają obecnie własną cerkiew pw. Zaśnięcia Marii Panny przy ul. Szpitalnej, grekokatolicy – kościół Podwyższenia Krzyża Świętego (św. Norberta) przy ul. Wiślniej, Ormianie-unici – kościół Bożego Miłosierdzia przy ul. Felicjanek, a wyznawcy kościoła ewangelicko-augsburskiego (luteranie) - kościół św. Marcina przy ul. Grodzkiej. Wszystkie te kościoły znajdują się w ścisłym centrum miasta. Poza ścisłym centrum także kaplice - metodystów, zielonościątkowców i in.

Większość organizacji zrzeszonych w Polskiej Radzie Ekumenicznej uczestniczy w wydarzeniach Tygodnia Ekumenicznego odbywającego się każdego roku w dniach 18-25 stycznia.

W Krakowie działają także kościoły innych wyznań chrześcijańskich. Prowadzą one strony internetowe, które warto odwiedzić, choć nie zawsze oferują one informacje przeznaczone dla turystów. Tym niemniej można na nich znaleźć także treści interesujące z punktu widzenia odwiedzającego:

- Grekokatolicka Cerkiew Podwyższenia Krzyża Świętego (witryna na portalu Facebook: <https://www.facebook.com/Parafia-Greckokatolicka-w-Krakowie-365835666892972/>)
- Prawosławna Cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny, www.krakow.cerkiew.pl
- Kościół Ewangelicko-Augsburski, www.krakow.luteranie.pl
- Kościół Ewangelicko-Metodystyczny, www.metodysci.pl/parafie/krakow/
- Kościół Jezusa Chrystusa (Kościół Boży w Polsce), www.kjch.pl/
- Kościół Zielonościątkowy „Betlejem”, <http://betlejem.krakow.pl/v2/>
- Kościół Chrześcijan Baptystów, <http://baptysci-krakow.pl/>
- Baptysci „Betel”, <http://www.betel.info/>

Kraków. Judaizm

Kraków i jego okolice można uznać za szczególne miejsce pod względem dużego ruchu turystycznego społeczności żydowskich. Tu przez stulecia powstało jedno z czterech najważniejszych w Polsce centrów religijnych, edukacyjnych i kulturalnych wyznawców judaizmu. Krakowska społeczność żydowska przestała istnieć w czasie II wojnie światowej. Z powodu małej liczebności Żydów nabożeństwa do lat 80. odbywały się wyłącznie w synagodze Remu.

Obecnie nadal jest głównym ośrodkiem religijnym i należy do najbardziej znanych dzielnic żydowskich w Europie – obok takich miejsc, jak: Josefov w Pradze, siódmy dystrykt w Budapeszcie; Jodenbreestraat, Valkenburgerstraat, Oude Schans w Amsterdamie, czy getta w Wenecji i Rzymie. Badania wskazują, że jest on celem przyjazdów do Krakowa ponad 6% osób pochodzących z Polski oraz blisko 9% obcokrajowców. Coraz częściej z całego świata przyjeżdżają do Polski chasydzi na groby świętych cadyków i rabinów. W Małopolsce największą sławą cieszą się cmentarze w Krakowie. Dla ożywienia przyjazdów dużą rolę odegrała Fundacja Judaica.

W Krakowie zachowało się wiele miejsc ściśle związanych z kulturą i religią żydowską. Jest tu 9 synagog, z których dwie (Remu i Tempel) używane są do celów kultu religijnego. Głównym celem przyjazdów o charakterze pielgrzymkowym Żydów z całego świata jest grób Mojżesza Isserlesa (ok. 1522-1572). Grób znajduje się na cmentarzu Remu, który jest jednym z najstarszych cmentarzy żydowskich w Europie. Miejsce pochówku tego wybitnego rabina, talmudysty i filozofa przetrwało różne zawirowania historyczne, nie zniszczyli go nawet hitlerowcy (rzekomo bali się jego klątwy) i komuniści. W opinii wiernych potwierdziło to jeszcze dobitniej niezwykłą moc tego uczonego Żyda, uważanego powszechnie za cudotwórcę. Dziś na cmentarzu Remu pojawiają się pielgrzymi żydowscy ze wszystkich zakątków świata. Najwięcej turystów przyjeżdża z Izraela, a także z USA, Anglii i Australii.

Mieszkańcy Izraela uznawani są za bardzo aktywnych turystycznie. Polska zajmuje 10-14 miejsce wśród najczęściej odwiedzanych krajów świata przez mieszkańców Izraela. Najchętniej odwiedzanym miastem w Polsce jest Kraków zwany Drugą Jerozolimą. Szczególnym powodem, dla którego Kraków odwiedzają obywatele Izraela, jak i członkowie diaspory żydowskiej z całego świata jest z pewnością wojenna historia tej części Polski. Bliskość obozu Auschwitz-Birkenau, fakt istnienia w Krakowie getta i obozu w Płaszowie,

historia „listy Schindlera” to okoliczności, które mają wielki wpływ na decyzję Żydów o przyjeździe do Krakowa.

Obecnie ruch turystyczny wyznawców judaizmu koncentruje się na Kazimierzu oraz Zabłociu. Ta pierwsza dzielnica oferuje turystom także urozmaicone usługi kulturalne, noclegowe, gastronomiczne i rozrywkowe. Zlokalizowane tu hotele (około 30) oferują blisko 1 000 miejsc. Działa ponad 100 restauracji, pubów, klubów i barów. Życie kulturalno-rozrywkowe dzielnicy trwa do późnych godzin nocnych. Z kolei Zabłocie to przede wszystkim miejsce, gdzie działała dawna fabryka Deutsche Emailwarenfabrik, której wojennym zarządcą był Oskar Schindler. Dziś na pofabrycznych terenach zlokalizowane jest muzeum „Emalia Schindlera”, oddział Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, obowiązkowy punkt wycieczek turystów zainteresowanych tematyką holocaustu.

Wielu turystów pochodzenia żydowskiego przybywa do Krakowa na **święta i uroczystości religijne**. Pośród nich należy wymienić:

- Marsz Żywych (w Auschwitz – od 1988 r.)
- Tamuz (przełom czerwca i lipca) - upamiętnia niewolę, zdobycie i zburzenie Jerozolimy
- Jom Kippur – (Dzień Pojednania) (we wrześniu)

W Krakowie działają obecnie następujące żydowskie **instytucje, fundacje i stowarzyszenia**

- Żydowska Gmina Wyznaniowa
- Żydowskie Muzeum Galicja odwiedzane poza sezonem przez ok. 500 osób miesięcznie w sezonie 3,5 tys. najczęściej w lipcu i październiku
- Fundacja Judaica – Centrum Kultury Żydowskiej
- JCC – Centrum Społeczności Żydowskiej
- Żydowskie Stowarzyszenie Czulent

Tzw. produkty turystyki religijnej

- Miejsce pielgrzymkowe (cmentarz Remu)
- Marsz Pamięci
- Krakowski Kazimierz – Trasa Zabytków Żydowskich – m.in. synagogi i cmentarze
- Festiwal Kultury Żydowskiej (przełom czerwca i lipca) – obchody szabatu, wykłady poświęcone tematyce religijnej, zwiedzanie synagog

- Hotel EDEN wyposażony w mykwę, rytualną łaźnię, z której pobożni Żydzi zobowiązani są korzystać codziennie w celu oczyszczenia ciała i duszy przed wykonywaniem wielu religijnych czynności.

Kalendarium innych popularnych wydarzeń cyklicznych

- Koncerty muzyki Klezmerskiej (Agencja Artystyczna Pro-Arts) (styczeń-grudzień)
- Koncerty Muzyki Żydowskiej (Żydowskie Muzeum Galicja) (styczeń-grudzień)
- MuLaKuŻ – Muzyczne Laboratorium Kultury Żydowskiej (Cheder Café) (styczeń)
- Dzień Judaizmu w Kościele Katolickim (styczeń)
- Bajt Chadasz – Spotkanie z Kulturą Żydowską (wrzesień)

Obiekty sakralne – synagogi:

- Remu (ul. Szeroka 40) – najmniejsza w Krakowie – z poł. XVI w. Najciekawszym elementem jest bima. Do synagogi przylega jeden z najstarszych w Polsce cmentarzy żydowskich. Zmarłych chowano tu do końca XVIII w. W latach 50. XX w. zbudowano Ścianę Płachu (wewnętrzna część muru cmentarnego wzdłuż ul. Szerokiej. Powstała z fragmentów nagrobków, zbyt małych, aby umieścić je na cmentarzu. odbywają się w niej nabożeństwa szabatowe i świąteczne
- Izaaka (Ajzyka Jakubowicza) (ul. Jakuba 25) największa w Krakowie. Dla turystów wyświetlane są tu archiwalne filmy dokumentalne Krakowski Kazimierz z 1936 r. oraz materiały archiwalne III Rzeszy „przeprowadzka do getta na Podgórze” z 1940 r.
- Stara (ul. Szeroka 24) z końca XV w. – obecnie Muzeum Judaizmu, od 1958 r. oddział MZMK – zniszczona w czasie II wojny światowej, najstarsza zachowana synagoga z Polsce i jeden z najważniejszych zabytków żydowskiej architektury sakralnej w Europie. Co roku na placu przed synagogą odbywa się finał festiwalu kultury żydowskiej
- Postępowa tzw. Tempel (ul. Miodowa 24) - Głoszono w niej kazania nie tylko po polsku i hebrajsku, ale też po niemiecku. Powstała dla wyznawców judaizmu, którzy uważali się za odrębną grupę wyznaniową, ale nie za oddzielny naród. odremontowana pod koniec XX w. z bardzo dobrą akustyką jest miejscem koncertów w ramach m.in. Festiwalu Kultury Żydowskiej
- Wolfa Popera zwana Małą (ul. Szeroka 16)

- Kupa (ul. Warszawera 8) (zwana też synagogą Ubogich lub synagogą Szpitalną z 1647 r., obecnie jest miejscem wystaw i koncertów
- Wysoka (ul. Józefa 38/40) z pokojem modlitw usytuowanym na piętrze

Cmentarze:

- Remu (ul. Szeroka 40)
- Żydowski zwany Nowym (ul. Miodowa), spoczywają tu m.in. rabini, artyści, politycy, naukowcy
- Cmentarz na terenie dawnego obozu w Płaszowie (ul. Abrahama)

Muzea

- Trzy oddziały Muzeum Historycznego Miasta Krakowa (www.mhk.pl) poświęcone tematyce żydowskiej:
 - Apteka Pod Orłem
 - Fabryka Emalia Oskara Schindlera
 - Stara Synagoga, Dzieje i Kultura Żydów
- Muzeum Galicja (www.galicjajewishmuseum.org)

Jednostki naukowe zajmujące się kulturą i historią Żydów

- Judaistyka UJ
- Centrum Badań Holocaustu UJ
- Zakład Geografii Religii, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ
- Katedra Porównawczych Studiów Cywilizacji UJ

Strony internetowe, gdzie zainteresowani znajdują informacje na temat funkcjonowania Żydowskiej Gminy Wyznaniowej, oferty kulturalnej i religijnej różnych instytucji i organizacji w Krakowie:

- www.krakow.jewish.org.pl - Gmina Wyznaniowa Żydowska w Krakowie
- www.judaica.pl - Centrum Kultury Żydowskiej
- www.galicjajewishmuseum.org – Muzeum Galicja
- www.jcckrakow.org - JCC – Centrum Społeczności Żydowskiej
- www.jewishfestival.pl - Festiwal Kultury Żydowskiej

Małopolska – zasoby turystyki religijnej

Małopolska, a w niej stolica tego regionu – Kraków, przyciągają historią, tradycją i wielokulturowością. Ten region Polski od wieków jest celem pielgrzymek wyznawców wielu religii i nadal jest domem dla przedstawicieli wielu kultur i tradycji.

W Małopolsce znajduje się ponad 120 sanktuariów, w tym największe Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach i pobliskie Sanktuarium – Centrum Jana Pawła II „Nie lękajcie się!”, Katedra Wawelska, Sanktuarium Krzyża Świętego w Mogile, Sanktuarium Pasyjno – Maryjne w Kalwarii Zebrzydowskiej, Sanktuarium górskie na Groniu Jana Pawła II w Beskidzie Małym; a także rodzinne miasto Papieża-Polaka – Wadowice.

Małopolska to rodzinne strony Karola Wojtyły – Papieża Jana Pawła II. Tu dorastał, studiował, rozwijał swój artystyczny talent i poczuł powołanie do kapłaństwa, stając się człowiekiem wyjątkowym i niezwykłym duchowym przewodnikiem. Jego siła charakteru i otwartość na potrzeby drugiego człowieka uczyniły Go wzorem dla pokoleń. Wadowice, Niegówic, Kraków, Kalwaria Zebrzydowska, Zakopane – to miejsca szczególnie Mu bliskie, do których powracał we wspomnieniach i podczas pielgrzymek do Ojczyzny.

Oferta Województwa Małopolskiego dla turystyki religijnej jest szczególnie bogata. Dominującym wyznaniem na ziemiach Województwa Małopolskiego był i jest katolicyzm. Administracyjnie tereny te należą do archidiecezji krakowskiej obejmującej diecezje: krakowską, tarnowską i bielsko-żywiecką. Obszar charakteryzuje się gęstą siecią placówek parafialnych i dużą liczbą domów zakonnych.

Architektura drewniana

254 najcenniejszych i najciekawszych zabytkowych obiektów drewnianych znajduje się na liczącym 1500 km Szlaku Architektury Drewnianej w Małopolsce, który powstał w roku 2001 z inicjatywy Województwa Małopolskiego. Na Szlaku znalazły się malownicze kościoły, piękne cerkwie, smukłe dzwonnice, staropolskie dwory, drewniane wille i skanseny, należące do najcenniejszych zabytków ludowej kultury materialnej.

Szczególłą wartość mają unikatowe w skali Europy drewniane kościoły i cerkwie wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, tj. 4 rzymskokatolickie kościoły drewniane:

- Kościół p.w. św. Leonarda w Lipnicy Murowanej
- Kościół parafialny p.w. św. Michała Archanioła w Binarowej
- Kościół parafialny p.w. św. Michała Archanioła w Dębnie

- Kościół pw. św. Filipa i Jakuba Apostołów w Sękowej

i 4 grekokatolickie cerkwie drewniane:

- Cerkiew pw. św. Paraskewy w Kwiatoniu
- Cerkiew pw. św. Michała Archanioła w Brunarach Wyżnych
- Cerkiew pw. Św. Jakuba w Powroźniku
- Cerkiew pw. Opieki Bogurodzicy w Owczarach

Ale to tylko mały wycinek z listy niezwykle cennych obiektów znajdujących się na małopolskim szlaku. Zabytkowa architektura drewniana, nieodłączny element polskiego krajobrazu, najlepiej zachowała się właśnie w Małopolsce. Pięknie też stapia się z tutejszym otoczeniem – zielonymi dolinami, malowniczymi pagórkami i wyniosłymi górskimi szczytami. Wszystkie obiekty na Szlaku Architektury Drewnianej są oznakowane tablicami, a dojazd do nich wskazują znaki drogowe. Od maja do września w ramach projektu „Otwarty Szlak Architektury Drewnianej” niektóre kościoły i cerkwie są udostępniane zwiedzającym. To niepowtarzalna okazja, by zobaczyć to, co zwykle bywa nieosiągalne. Choć sama koncepcja Szlaku Architektury Drewnianej narodziła się już pod koniec XX wieku to dopiero od 2008 roku szlak staje się bardziej dostępny dla zwiedzających. To wszystko dzięki idei Otwartego Szlaku Architektury Drewnianej, którego głównym celem jest udostępnianie zamkniętych na co dzień obiektów. Co roku od maja do września w wyznaczonych dniach i godzinach kilkadziesiąt drewnianych kościółków, cerkwi, dworów otwiera swoje wrota i prezentuje odwiedzającym świat, jakiego dotąd nie znali.

Sanktuaria oraz miejsca kultu religijnego w Małopolsce

Małopolska już od ponad tysiąca lat związana jest z chrześcijaństwem. Chrystianizacja regionu rozpoczęła się w 966 r., gdy nastąpił symboliczny chrzest Polski.

Z dziejami Małopolski jest też na stałe związana historia archidiecezji krakowskiej, powołanej jako biskupstwo podczas zjazdu gnieźnieńskiego w roku 1000. Wkrótce potem w regionie zaczęły powstawać kościoły, klasztory i inne ośrodki kultu religijnego. Pojawiły się też miejsca, do których zdążali pielgrzymi. Jednymi z pierwszych były: pustelnia św. św. Pustelników Świerada i Benedykta w Tropiu, a następnie związana z kultem św. Stanisława Biskupa i Męczennika krakowska Skałka.

Nowym impulsem dla ruchu pielgrzymkowego w regionie stał się wybór na Stolicę Piotrową arcybiskupa krakowskiego Karola Wojtyły, który przyjął imię Jan Paweł II. Jeszcze za życia

papieża-Polaka do miejsc z nim związanych ciągnęły tłumy.

Dziś w Małopolsce istnieją dziesiątki miejsc kultu różnej rangi, jedno słynne na całym świecie, jak Kalwaria Zebrzydowska, krakowskie Łagiewniki z Sanktuarium Bożego Miłosierdzia, Wadowice – miejsce narodzin św. Jana Pawła II, czy Centrum Św. Maksymiliana Kolbego prowadzone przez Siostry Misjonarki Niepokalanej Ojca Kolbego w Harmężach k. Oświęcimia, powstałe na terenie dawnego podoboju KL Auschwitz, inne niemal zupełnie zapomniane.

Zasięg ponadregionalny mają:

- Sanktuarium Pasyjno-Maryjne w Kalwarii Zebrzydowskiej – Kalwaria Zebrzydowska jako zabytkowy zespół architektoniczno – krajobrazowy i pielgrzymkowy – Bazylika, Klasztor OO. Bernardynów i Dróżki – będący unikalną wartością kulturową, przyrodniczą i kulturową, została wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO
- Sanktuarium Matki Bożej Królowej Podhala, zwanej Gaździną Podhala” w Ludźmierzu – pielgrzymują tu nie tylko górale, Sanktuarium odwiedził także „Gazda Świata”, czyli Ojciec Święty Jan Paweł II
- Sanktuarium Matki Boskiej Fatimskiej na Krzeptówkach – największy rozwój Sanktuarium zanotowało po zamachu na papieża Jana Pawła II w 1981 r. W ostatnich latach pielgrzymuje tu ok. 1 mln osób z ok. 50 krajów. Figura MB Fatimskiej, wokół której powstało to sanktuarium, jest pierwszą z kopii figury, jakie od 1961 r. dotarły do Polski
- Sanktuarium Matki Bożej Niezawodnej Nadziei na Jamnej k. Tarnowa
- Sanktuarium Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny – Tuchów
- Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Limanowej, do którego pielgrzymuje najwięcej Romów z Polski i ze Słowacji

W sąsiedztwie Krakowa leżą popularne sanktuaria, spośród których należy wymienić:

- Sanktuarium Matki Bożej Szkaplerznej i św. Rafała Kalinowskiego w Czernej – obraz Matki Bożej Szkaplerznej przechowywany jest tu od połowy XVIII w., a do rozprzestrzeniania jego kultu przyczynił się św. Rafał Kalinowski (kanonizowany przez papieża Jana Pawła II w roku 1991), którego relikwie złożone są w specjalnej kaplicy
- Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej Księżnej Wieliczki oo. Franciszkanów – w nim kult Alojzego Kosiby

- Sanktuarium Matki Bożej w Staniątkach – klasztor mniszek w Staniątkach jest najstarszym klasztorem benedyktynek w Polsce
- Sanktuarium Męki Pańskiej, Klasztor Sióstr Norbertanek – Imbramowice
- Sanktuarium Matki Boskiej Bolesnej – Tarnów
- Sanktuarium św. św. Pustelników Świerada i Benedykta w Tropiu – kościółek z XI w., którego konsekracji dokonał podobno sam św. Stanisław
- Sanktuarium MB Szczyrzyckiej oraz Opactwo oo. Cystersów – Szczyrzyc
- Sanktuarium Grobu Bożego, założone w 1163 r. dzięki fundacji Jaksy herbu Gryf – Miechów
- Sanktuarium Krzyża Świętego, Opactwo Cystersów – Kraków Mogiła
- Sanktuarium Pana Jezusa Miłosiernego – Alwernia
- Sanktuarium Matki Bożej Myślenickiej – Myślenice
- Sanktuarium bł. Anieli Salawy kościół św. Michała Archanioła w Sieprawiu (miejsce urodzenia Anieli Salawy)
- Sanktuarium Matki Bożej Różańcowej - Smardzowice (koło Skały, 23 km od Krakowa)
- Sanktuarium Matki Bożej Płockiej - Płoki (k. Trzebini, 47 km od Krakowa)
- Sanktuarium Matki Bożej Makowskiej - Maków Podhalański
- Sanktuarium Matki Bożej z Lourdes „Grota” - Porąbka Uszewska (k. Brzeska, 60 km od Krakowa)
- Sanktuarium Matki Bożej Różańcowej - Bochnia
- Sanktuarium św. Szymona - Lipnica Murowana (k. Bochnia, 60 km od Krakowa)
- Sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia - Pasierbiec (k. Limanowej, 60 km od Krakowa)
- Sanktuarium Matki Bożej Kołomyjskiej - Skomielna Czarna

Pozostałe sanktuaria mają znaczenie lokalne. Wśród nich trzeba zwrócić uwagę na sanktuaria: św. Kingi w Starym Sączu, św. Stanisława BM w Szczepanowie (k. Brzeska, 80 km od Krakowa), Macierzyństwa Najświętszej Marii Panny w Dziekanowicach (k. Dobczyc), Matki Bożej Kęckiej w Kętach, Matki Bożej Fatimskiej w Trzebini, Bł. Karoliny Kózkówny – Zabaw/Wał-Ruda (koło Tarnowa).

Najciekawsze muzea posiadające eksponaty interesujące dla uczestników turystyki religijnej

Na terenie Małopolski, która jest kolebką kultury chrześcijańskiej, można znaleźć

wiele muzeów i ekspozycji o tematyce religijnej. Związane jest to z obecnością znacznej ilości miejsc kultu czy liczby świętych i błogostawionych pochodzących z regionu.

Najcenniejsze zbiory sztuki sakralnej zgromadzono m.in. w Muzeum Archidiecezjalnym w Krakowie (malarstwo, rzeźba, rzemiosło artystyczne od XIII do XIX w., pamiątki związane z Karolem Wojtyłą) czy najstarszym w Polsce Muzeum Diecezjalnym w Tarnowie (rzeźba gotycka, malarstwo, paramenty kościelne). Z osobami świętych i błogostawionych związane są np.: Muzeum Brata Alberta w Krakowie, Muzeum Dom Rodzinny Jana Pawła II w Wadowicach, izba poświęcona bł. Karolinie Kózkównie w miejscowości Wał-Ruda. Dzięki działalności misyjnej powstało muzeum oo. Redemptorystów w Tuchowie czy Muzeum Misyjne Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego a Paulo. Małopolska posiada także wiele pamiątek judaistycznych po społeczności żydowskiej mieszkającej tu przed II wojną światową. Obecnie największe kolekcje judaików zgromadzono: w Starej Synagodze w Krakowie (obiekty związane z religią i obrzędowością); Fabryce Emalia Oskara Schindlera i Aptece pod Orłem (martyrologia Żydów krakowskich w czasie II wojny).

- Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach
- Izba Pamięci poświęcona Błogostawionej Karolinie Kózkównie w Wał-Ruda
- Muzeum Diecezjalne w Tarnowie i jego filie parafialne w: Iwkowej, Bobowej, Dobrej, Klasztorne Ojców Cystersów w Szczyrzycu, Sztuki Ludowej im. księdza Edwarda Nitki w Paszynie, w Grybowie, w Krynicy, Sanktuaryjne w Limanowej (przy Bazylice Matki Boskiej Bolesnej)
- Wyższe Seminarium Misyjne Zgromadzenia Księża Najświętszego Serca Jezusowego w Stadnikach
- Mała Kalwaria Tokarska w Tokarni
- Muzeum Misyjne Redemptorystów w Tuchowie

Święci i błogostawieni związani z Małopolską i miejscowości, gdzie są szczególnie czczeni

Małopolska to region, z którym związane są historie wielu świętych i błogostawionych. Ze Starym Sączem związana jest św. Kinga, żona Bolesława Wstydlwego, założycielka tamtejszego klasztoru Klarysek. W Czernej spoczywają relikwie św. Rafała Kalinowskiego – karmelity bosego, założyciela klasztoru w Wadowicach. Koło Oświęcimia znajduje się ośrodek kultu św. Maksymiliana Kolbe, franciszkanina, który oddał życie za współwięźnia w obozie Auschwitz. W Krakowie spoczywają relikwie św. Szymona z Lipnicy Murowanej - zakonnika

w klasztorze Bernardynów w Krakowie, słynącego z pobożności, żarliwych kazań i ascetycznego życia. Z całą Małopolską nieodzownie łączy się też postać św. Jana Pawła II.

- św. Jan Paweł II (Wadowice, Kalwaria Zebrzydowska, Kraków)
- św. Kinga (Stary Sącz)
- św. Szymon (Lipnica Murowana)
- św. Stanisław BM (Szczepanów)
- św. Rafał Kalinowski (Wadowice, Czerna)
- św. Maksymilian Maria Kolbe (Harmęże k. Oświęcimia)
- bł. Aniela Salawa (Siepraw)
- bł. Karolina Kózkówna (Zabawa)
- św. Urszula Ledóchowska
- bł. Maria Teresa Ledóchowska
- Brat Alojzy Kosiba (Wieliczka)
- bł. Zbigniew Strzałkowski (Zawada k. Tarnowa)

Małopolska Jana Pawła II

W ostatnich latach bardzo ważnymi z punktu widzenia rozwoju turystyki religijnej stały się miejsca związane z osobą Karola Wojtyły i Jana Pawła II. Poza Krakowem to przede wszystkim Wadowice miejsce urodzenia papieża Polaka. W 2006 r. odwiedziło to nikomu nieznane w latach 70. XX wieku miasteczko – ok. 1 mln turystów-pielgrzymów. Utworzono Szlak Karola Wojtyły, a najczęściej odwiedzany jest Dom Rodzinny – Muzeum Jana Pawła II, Bazylika Ofiarowania NMP oraz Kościół św. Józefa Ojców Karmelitów Bosych „Na Górcie” (od 2004 r. Sanktuarium św. Józefa).

W roku 2015 Muzeum Dom Rodzinny Jana Pawła II odwiedziło prawie 225 tys. zwiedzających ze 128 krajów. Największy wzrost odnotowano po śmierci Papieża w 2005 r. W ciągu roku najwięcej odwiedzających muzeum przybywa w rocznicę urodzin (18 maja), w rocznicę wyboru (16 październik) i rocznicę śmierci (2 kwietnia). Ruch turystyczny w Wadowicach jak dotąd jest typowo sezonowy – skupia się głównie od kwietnia do końca października.

Ze względu na dużą aktywność Karola Wojtyły, w województwie znajduje się bardzo wiele miejsc związanych z tą postacią i chętnie dziś odwiedzanych. Malownicze trasy prowadzą przede wszystkim po wytyczonych już szlakach, przy których dodatkowo

postawiono tablice informacyjne. Podstawowa trasa szlaku wiedzie z Krakowa i Kalwarii Zebrzydowskiej do Starego Sącza przez: Beskid Średni, Mały, Żywiecki (również Pasma Podhalańskie), Kotlinę Orawsko-Nowotarską, Gorce i Beskid Sądecki. Dodatkowo oznakowano osiem wariantów – ścieżek, w których skład weszły szlaki turystyczne w wymienionych grupach górskich oraz Beskidzie Wyspowym i Niskim.

W okolicach Krakowa oznakowano też Szlak miejsc Papieskich na Ziemi Chrzanowskiej oraz trasę Salwator-Dolina Mnikowska, ciągnąca się przez Las Wolski Na Jurę Krakowsko-Częstochowską, miejsca także rowerowych wycieczek Karola Wojtyły.

Szlakami opiekuje się Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK w Krakowie oraz Fundacja Szlaki Papieskie.

Małopolska wielu kultur i religii

Małopolska była od zawsze regionem pogranicza – tu spotykały się i twórczo łączyły różne kultury, tu znaleźli swe miejsce wyznawcy prawosławia, judaizmu czy członkowie kościołów protestanckich. Małopolska stała się w ten sposób Małą Ojczyzną mieszkających tu Ormian, Żydów, Słowaków, Romów, Łemków i Ukraińców. Bogate tradycje tolerancji znalazły odbicie w działalności św. Jana Pawła II. Ojciec Święty spotykał się z prawosławnym patriarchą i z przedstawicielami kościołów ewangelickich. Odwiedził również synagogę i świątynię islamską. Miał też kontakt z przedstawicielami wielu innych religii, zawsze głosząc przesłanie szeroko pojętego ekumenizmu. Wędrując po całym regionie, nieraz będziemy mieli sposobność trafienia do miejsc, gdzie wciąż żyją mniejszości – także religijne – lub chociaż pamięć o nich. Zwiedzimy świątynie różnych wyznań, odwiedzimy cmentarze i zobaczymy wiele innych obiektów. Warto także odwiedzić liczne w regionie placówki muzealne oraz parki etnograficzne (skanseny), w których zebrano przykłady budownictwa regionalnego różnych grup etnograficznych i etnicznych. Kultura mniejszości wciąż jest żywa i propagowana podczas wielu wydarzeń artystycznych i festiwali.

Grekokatolicy

W Małopolsce grekokatolicy zamieszkują głównie jej południowo-wschodnią część – od Beskidu Sądeckiego po Beskid Niski. Parafie unickie znajdują się w Bielance, Gładyszowie, Gorlicach, Krakowie, Krynicy-Zdroju, Łosiach, Nowicy, Nowym Sączu, Pętnej, Rozdzielu, Śnietnicy, Uściu Gorlickim, Owczarach i Wysowej-Zdroju. Wiele dawnych cerkwi greckokatolickich zostało przejętych przez parafie prawosławne lub katolickie – m.in.

w Kwiatoniu, Hańczowej, Powroźniku, Tyliczu, Muszynie, Polanach, Bereście, Leluchowie, Leszczynach czy Szczawniku. Lokalne sanktuarium greckokatolickie, jak i prawosławne, znajduje się na Świętej Górze Jawor, w Beskidzie Niskim. Na miejscu objawienia się Matki Bożej w 1925r wzniesiono drewnianą cerkiew. Główne uroczystości w sanktuarium odbywają się 12 lipca w święto świętych apostołów Piotra i Pawła, kiedy ma miejsce pielgrzymka z położonej nieopodal Wysowej. Wierni niosą krzyże, które są wkopywane na terenie przy cerkwi. Ważne uroczystości obchodzone są również w święto Opieki Matki Bożej (14.10) i w piątą niedzielę po Wielkanocy, kiedy święcona jest woda z położonego obok cerkwi źródła. Społeczność greckokatolicka w Małopolsce to nie tylko kult wyznania ale również kultywowanie tradycji. Watra Łemkowska to coroczne święto kultury łemkowskiej odbywające się w lipcu w miejscowości Zdunya. Bardzo ciekawą formą łączenia religii z kulturą są okazjonalne „Kermesze”, szczególnie popularne w mniejszych parafiach greckokatolickich w południowowschodniej Małopolsce. „Kermesze” organizowane są w miesiącach jesiennych przy okazji świąt parafialnych. Sztandarową imprezą kulturalną na terenie powiatu gorlickiego jest Festiwal Muzyki Cerkiewnej, gromadzący każdego lipca szeroką publiczność.

Cerkwie greckokatolickie

Wpływ kościoła grecko-katolickiego zaznaczył się głównie na Łemkowszczyźnie, na obszarze granicznym województw - Małopolskiego i Podkarpackiego. W Woj. Małopolskim zachowało się dziś 49 cerkwi pełniących dziś różne funkcje. Najstarsze pochodzą z XVII w.

Romowie

Romowie zwani Cyganami, pochodzenia indyjskiego są grupą etniczną, która nigdy nie posiadała swego państwa. Do niedawna społeczność ta prowadziła koczowniczy tryb życia wędrując taborami. Na obszarze Polski Cyganie pojawili się ok. XV w. Z końcem XVIII w polscy Romowie uzyskali prawa obywatelskie. W okresie okupacji miała miejsce masowa eksterminacja społeczności zwana Porrajmos. Obecnie w Polsce żyją członkowie czterech grup romskich: Bergitka Roma (mieszkająca głównie na Pogórzu Karpackim i Kotlinie Kłodzkiej), Polska Roma (zamieszkująca tereny nizinne kraju) oraz w niewielkie grupy Kełderaszy i Lowarów, pochodzących z terenu Rumunii i Mołdawii. Romowie nie mieli własnej religii, lecz przyjmowali religię dominującą kraju, w którym przebywali. Dlatego też większość Romów w Polsce to katolicy, choć znaczna część Kełderaszy należy do Kościoła

Prawosławnego. Cechą charakterystyczną duchowości romskiej jest synkretyzm, czyli łączenie, w tym wypadku religii katolickiej z własną tradycją i wierzeniami. Duchowość romska jest powiązana z tradycją, która opiera się na rodzinie, autorytecie starszych oraz rozbudowanych związkach pokrewieństwa. Dlatego mocno akcentowane są wszelkie uroczystości rodzinne, zwłaszcza związane z przyjściem na świat nowego członka rodziny bądź śmiercią. Natomiast katolickie święta kościelne nie mają już takiego znaczenia. Mimo to, co roku organizowana jest Ogólnopolska Pielgrzymka Romów do Bazyliki Matki Bożej Bolesnej w Limanowej oraz na Jasną Górę. Episkopat Polski powołał Duszpasterza Krajowego Romów, którego zadaniem jest katechizacja społeczności oraz współpraca ze stowarzyszeniami i władzami państwowymi. W Małopolsce, ważnym wydarzeniem związanym z duchowością romską jest Tabor Pamięci Romów organizowany latem przez Muzeum Okręgowe w Tarnowie. Na kilka dni Romowie wracają na szlak, wędrują przez miasteczka i wsie odwiedzając miejsca martyrologii swojego narodu z czasów II wojny. Tarnowskie Muzeum posiada także bogate zbiory dotyczące kultury i historii Romów. W Krakowie w lipcu 2013 r. po raz pierwszy został zorganizowany Międzynarodowy Dzień Kultury Romskiej, którego celem było zapoznanie mieszkańców miasta i turystów z tradycjami tej grupy etnicznej.

Wyznawcy prawosławia

W Małopolsce wyznawcy prawosławia zamieszkują głównie jej południowo-wschodnią część – od Beskidu Sądeckiego po Beskid Niski. Parafie prawosławne znajdują się m.in. w Bielance, Leszczynach, Gładyszowie, Gorlicach, Hańczowej, Krynicy-Zdroju, Zdyni i Krakowie. Lokalnym miejscem kultu jest cerkiew, wzniesiona w miejscu objawienia się Matki Bożej w 1925r., na Górze Jawor w Beskidzie Niskim. Najważniejsze uroczystości odbywają się tu: w święto Opieki Matki Bożej (14.10), w piątą niedzielę po Wielkanocy oraz w święto św. św. Piotra i Pawła (14.07), kiedy z Wysowej przybywają tu pielgrzymi. Zabytkowe drewniane cerkwie prawosławne znajdują się m.in. w Kwiatoniu, Bartnem, Bodakach.

Chasydzi

Mimo, że chasydzi poprzez tragedie Holokaustu zniknęli z małopolskich miasteczek kult cadyków, chasydzkich przywódców, jest nadal żywych. Słowo chasid oznacza człowieka pobożnego, wiernego Bogu, zaś cadik to człowiek sprawiedliwy, przywódca religijny.

W Województwie małopolskim znajduje się 11 oheli, w których pochowani są sławni cadycy. Najbardziej znane – w Nowym Sączu (Chaim Halberstam), Bobowej (Salomon Halberstam), Grybowie i Gorlicach (Baruch Halberstam). W tych miastach funkcjonowały silne ośrodki chasydzkie. Po 1989 r. odnotowuje się też reaktywowanie pielgrzymowania chasydów i gwałtowny wzrost pielgrzymujących, przybywających głównie z USA i Izraela. Chasydscy pielgrzymi przybywają do tych ośrodków głównie w jorcait, czyli rocznicę śmierci lub pogrzebu, kiedy to jego dusza wraca w to miejsce i wysłuchuje przedstawianych mu próśb. Obok grobów cadyków i sławnych rabinów przyjeżdżający Żydzi chętnie odwiedzają również miejsca i muzea martyrologii, zabytki działalności gospodarczej i technicznej Żydów, zabytki architektury (głównie sakralnej, ale nie tylko).

W szesnastu miejscowościach zachowały się budynki dawnych synagog, np. w Słomnikach - synagoga i cmentarz, w Myślenicach (cmentarz), Skawinie (synagoga), Krzeszowicach (dwie synagogi), Wieliczce (synagoga i cmentarz), Niepołomicach (zaniedbany cmentarz), Bochni (cmentarz i Żydowska Trasa Pamięci), Oświęcimiu (dwie synagogi i Centrum Dialogu i Modlitwy) i Brzesku (synagoga i dobrze zachowany cmentarz). W wielu miejscach postępują prace mające na celu renowację wielu obiektów, ale jeszcze więcej wymaga renowacji..

Szlaki tematyczne wytyczone na terenie Małopolski (poza papieskimi)

Przez teren Małopolski przebiegają liczne szlaki religijne i pielgrzymkowe. Do tych o najstarszej tradycji zaliczyć można Szlak św. Jakuba, który historią sięga średniowiecza. Pielgrzymują nim wierni podążający do grobu św. Jakuba w Santiago de Compostela w Hiszpanii. W Małopolsce przebiega odcinek Drogi św. Jakuba prowadzący z Korczowej przez Kraków do Zgorzelca, wytyczony w oparciu o handlowy szlak via Regia; Małopolska Droga św. Jakuba z Sandomierza przez Kraków do Bielan/ Kęt oraz Beskidzka Droga św. Jakuba z Wadowic przez Szczyrk do Cieszyna. Szlak Maryjny łączy austriackie sanktuarium Marizell z Jasną Górą. Prowadzi od granicy ze Słowacją, przez Zakopane i Kalwarię Zebrzydowską do Częstochowy. Działają także szlaki związane z działalnością zakonów – Szlak Cysterski funkcjonujący w ramach Europejskiego Szlaku Kulturowego Rady Europy i Małopolski Szlak Bożogrobców. W Krakowie wytyczono odcinek Europejskiego Szlaku Kulturowego Rady Europy – Szlak Cmentarzy, na który wpisana jest podgórska nekropolia. Trasami o charakterze religijnym są też: Ścieżkami Jana Pawła II, Szlak św. Siostry Faustyny, Trasa św. Stanisława oraz Krakowski Szlak Świętych. Na uwagę zasługuje również Szlak św.

Szymona w Lipnicy Murowanej.

Wybrane szlaki religijne i pielgrzymkowe w Małopolsce:

- Małopolska Trasa Światowego Dziedzictwa UNESCO
- Małopolski Szlak Architektury Drewnianej
- Szlaki Maryjne
- Szlaki świętych (np. Szlak św. Szymona, Małopolska Droga św. Jakuba)
- Południowo – Zachodni Szlak Cysterski
- Małopolski Szlak Bożogrobców
- Szlak Śladami Żydów Małopolskich
- Szlak Cerkwi Łemkowskich
- Szlak Małopolska Romańska
- Szlak Podhalański śladami ks. Józefa Tischnera

Kalendarium najważniejszych cyklicznych wydarzeń

Oryginalne i wciąż kultywowane obyczaje związane ze świętami religijnymi, a także legendy i opowieści o dawnych dziejach oraz tajemnicach i strachach to część bogatego dziedzictwa kulturowego Małopolski. Tworzą je również wspaniałe regionalne produkty i powstające na ich bazie oryginalne potrawy. Istniejąca wciąż kultura ludowa to najsilniejszy wyraz różnorodności Małopolski, w której każda część regionu ma swe specyficzne stroje, obyczaje, tradycje oraz potrawy i smakołyki.

Jedną z ważnych, może nawet najważniejszych cech przypisanych naturze ludzkiej jest umiejętność i chęć świętowania. Świętowaniu czasem towarzyszy podniosły nastrój, często radość, ale przede wszystkim poczucie wspólnoty. Wspólne świętowanie łączy, bo radość lubi się udzielać, a życie bez świętowania stałoby się nieznośne. Województwo Małopolskie obejmuje swym obszarem serce Małopolski, niegdyś bardzo rozległej krainy historycznej, na terenie której znajdowała się stolica kraju i która to kraina w wyniku wydarzeń dziejowych stała się symbolem całej ojczyzny gdy Polska zniknęła na sto dwadzieścia trzy lata z mapy Europy. Do dnia dzisiejszego przetrwało tu wiele narodowych tradycji i zwyczajów, wciąż kultywowanych jest wiele obrzędów. Istnieją więc w Województwie Małopolskim bogate tradycje związane ze świętami. Należą do nich zarówno rozmaite formy celebracji utrwalone od wieków jak też całkiem nowe, dopiero wykształcające się sposoby świętowania z różnych powodów. Bo w Małopolsce świętuje się nie tylko według kalendarza liturgicznego podczas

wielkich uroczystości kościelnych, do których należą przede wszystkim Wielkanoc i Boże Narodzenie, ale także z okazji wielu regionalnych imprez o zupełnie świeckim charakterze. A że w Małopolsce żyje wiele grup etnicznych to na różne sposoby kultywuje się tu podtrzymywane od stuleci wciąż żywe zwyczaje świąteczne. Przez te wielość okazji można w Małopolsce świętować niemal przez cały rok. Wszystkie obchody mają piękną, zwykle bardzo widowiskową oprawę, wszystkim też towarzyszy niepowtarzalny, świąteczny nastrój.

- Festiwal Kolęd, Pastoralek i Pieśni Bożonarodzeniowych „Dobrze ześ się Jezu pod Giewontem zrodził” – Zakopane (styczeń)
- Bieg Podhalański im. Jana Pawła II, Nowy Targ (luty - marzec)
- Droga Krzyżowa z Krakowa do Kalwarii Zebrzydowskiej (marzec-kwiecień)
- Misterium Męki Pańskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej (marzec-kwiecień)
- Palmy Wielkanocne z Lipnicy Murowanej (marzec-kwiecień)
- Procesja z Jezuskiem Palmowym i drewnianą figurą Chrystusa na osiołku – Tokarnia (kwiecień)
- Rocznica śmierci Jana Pawła II (Kraków, Zakopane, Nowy Sącz, Krynica) (kwiecień)
- Marsz Żywych w Oświęcimiu (kwiecień)
- Pielgrzymki i zloty na Groniu Jana Pawła II (od kwietnia do października)
- Śladami Ojca Świętego Jana Pawła II, Małopolski Gwiazdzisty Zlot Rowerowy Dobczyce (maj)
- Urodziny Jana Pawła II w Wadowicach – zjazd szkół pod patronatem i in. (maj)
- Rajd Górski Szlakiem Papieskim w Tymbarku (maj)
- Majówka u Bernardynów w Alwerni (maj)
- Małopolskie Dni Dziedzictwa Kulturowego (Małopolski Instytut Kultury w Krakowie) (maj)
- Gorceńskie Spotkanie z Janem Pawłem II w Lubomierzu (czerwiec)
- Dni św. Kingi w Wieliczce (lipiec)
- Łemkowska Watra – Zdynia (lipiec)
- Msza św. za Nowy Targ przy pomniku św. Ojca Maksymiliana Kolbego (sierpień)
- Pielgrzymka Konna do Kalwarii Zebrzydowskiej (sierpień)
- Noc Sakralna „Cracovia Sacra” – Kraków (sierpień)
- Rajd szlakami ks. Kard. Karola Wojtyły w Paśmie Babiogórskim (wrzesień);
- Festiwal „Anioł w Miasteczku” – Lanckorona (grudzień)

- Wigilijny Małopolski Smak – Kraków (grudzień).

Najważniejsze serwisy internetowe w Krakowie poświęcone turystyce religijnej

www.krakow.travel

Główny turystyczny serwis miejski dostępny jest obecnie w 5 wersjach językowych: polskiej, angielskiej, niemieckiej, francuskiej i czeskiej. Na 2016 przewidziano jego odświeżenie, aktualizację treści i uzupełnienie wersji językowych o tłumaczenie rosyjskie, a także – szczególnie istotne także z punktu widzenia turystyki religijnej: włoskie i hiszpańskie.

W obecnej wersji treści religijne znajdują się w następujących miejscach serwisu:

- Aktualności – Religijne – informacja o cyklicznych wydarzeniach związanych z wyznaniem rzymskokatolickim
- Dla turysty – Kościoły – informacje o świątyniach rzymskokatolickich, a także innych wyznań i religii
- Przewodnik – Trasy turystyczne – opisy tras: Śladami Jana Pawła II, Trasa św. Stanisława oraz Śladami zabytków żydowskich i Getto, szlak pamięci 1941-1943. Ponadto zabytki związane z turystyką religijną są także opisane jako części innych tras (m.in. Drogi Królewskiej, Trasy Uniwersyteckiej, Trasy Nowohuckiej, Historycznej Trasy Podgórskiej)
- Żydowski Kraków – zakładka w całości poświęcona tematyce żydowskiej w Krakowie. Prezentuje zarówno rys historyczny, najważniejsze zabytki, jak i listę współcześnie działających instytucji zajmujących się tematyką żydowską

Należy ponadto zaznaczyć, iż w ramach serwisu Kraków Travel najwięcej treści turystycznych i krajoznawczych prezentowanych jest w ramach zakładki Przewodnik – Zwiedzamy Kraków. Są one jednak prezentowane według klucza geograficznego (Stare Miasto, Kazimierz, Podgórze, itd.) a nie walorowego, czy form turystyki. Stąd też odnalezienie wśród wszystkich opisanych zabytków i atrakcji, miejsc interesujących dla turysty religijnego wymaga sporej ilości czasu i biegłości w wyszukiwaniu. Należy stwierdzić wprost, iż ta forma prezentacji treści nie może zostać uznana za przyjazną internaucie.

www.krakow.pl

Miejska Platforma Internetowa łączy w sobie wiele funkcji. Mieszkańcy poszukują tu aktualnych informacji o działalności samorządu miasta, procedurach i sprawach urzędowych, ofercie kulturalnej, zdrowotnej, czy edukacyjnej. Inwestorzy i przedsiębiorcy – o zachętach

i wsparciu dla prowadzenia biznesu. Organizacje pozarządowe i miejscy aktywiści – o konkursach grantowych i budżecie obywatelskim. Wielu internautów, głównie z innych części Polski i z zagranicy, ale także krakowian szuka tu informacji o ofercie turystycznej miasta. Stąd też na www.krakow.pl zaprojektowano „turystyczną” zakładkę „Odwiedź Kraków”. W części powieliła ona treści zamieszczone w serwisie Kraków Travel, w innych (np. trasy turystyczne) – znacznie je rozszerza.

- Zakładka Trasy Turystyczne – obok tras opisanych powyżej, dostępnych w Kraków Travel, można tu znaleźć także „Szlaki muzeów krakowskich- szlak kultury żydowskiej”.
- Zakładka Atrakcje Krakowa prezentuje wybrane miejsca na terenie miasta. Są wśród 2 nich „Kościoły” (23 obiekty o największej wartości historycznej) oraz „Żydowski Kazimierz” – jednoznacznie związane z turystyką religijną. Ciekawostką jest zakładka „Papieski tramwaj” o trasie tramwaju nr 8, łączącego miejsca związane z Janem Pawłem II. Przejazdźka tą linią to świetny pomysł na alternatywną formę zwiedzania.
- Wirtualny spacer – zakładka to w nowoczesny sposób przedstawia szeroką gamę krakowskich atrakcji turystycznych. Są wśród nich – wyodrębnione jako osobna pozycja w menu – „Obiekty sakralne”: kościoły, cmentarze i synagogi prezentowane są (podobnie jak inne obiekty) w formie panoram 360 stopni. Przy ich oglądaniu można także wysłuchać informacji krajoznawczej czytanej przez lektora. Serwis dostępny jest w wersjach: polskiej, angielskiej i norweskiej (jego wykonanie zostało sfinansowane ze środków Norway Grants).
- Foldery do pobrania – podzielone są na wersje językowe. W wersji polskiej pobrać można m.in. plik pdf z „Przewodnikiem pielgrzyma”, „Krakowskim Kazimierzem”, czy „Szlakiem kultury żydowskiej”. Wersje obcojęzyczne są znacznie uboższe od polskiej. „Przewodnik pielgrzyma” można pobrać jeszcze po angielsku, hiszpańsku i włosku. W wersjach: niemieckiej, francuskiej i rosyjskiej brak folderów bezpośrednio poświęconych turystyce religijnej.

Podsumowując zawartość serwisu turystycznego na www.krakow.pl należy zauważyć, iż pod względem zawartości treściowej jest on właściwie skomponowany: informuje o najważniejszych atrakcjach i zabytkach, prezentuje szeroką ofertę szlaków tematycznych, a także wszystkie niezbędne informacje praktyczne dla turystów. Jego zdecydowanym mankamentem jest natomiast ubogość wersji językowych i ich niekompatybilność

z www.krakow.travel. Żadna z sześciu obcojęzycznych wersji miejskiego serwisu nie odpowiada treściowo wersji polskiej, a jedynie wersja angielska prezentuje wystarczającą ilość treści, aby uznać ją za przydatną dla turysty. Wersje: francuska i niemiecka odsyłają bezpośrednio do odpowiednich serwisów językowych w ramach Kraków Travel, natomiast wersje: rosyjska, hiszpańska i włoska (wobec braku serwisów w tych językach na Kraków Travel) przedstawiają treści na temat oficjalnej współpracy międzynarodowej miasta Krakowa, o drugorzędnej przydatności dla turysty.

www.visitmalopolska.pl i www.sacrum.visitmalopolska.pl

Oficjalny serwis turystyczny Województwa Małopolskiego dostarcza wielu informacji o ofercie turystyki religijnej. Można znaleźć w nim szczegółową ofertę zwiedzania m.in. sanktuariów, miast – centrów turystyki religijnej, szlaków dziedzictwa kulturowego nie tylko religii chrześcijańskiej, ale także judaizmu.

Szczególnym źródłem informacji dla turysty religijnego, związanego w szczególności z wyznaniem rzymskokatolickim jest serwis www.sacrum.visitmalopolska.pl. Przygotowane w sześciu wersjach językowych strona to kompendium wiedzy o turystycznej ofercie Małopolski związanej m.in. ze św. Janem Pawłem II, innymi świętymi i błogosławionymi, tradycjami i świątami religijnymi. Serwis uzupełnia rozbudowany dział informacji praktycznych (hotele, gastronomia, usługi przewodnickie, punkty IT, itp.)

Ważniejsze strony internetowe związane z religią chrześcijańską w całości lub częściowo poświęcone tematyce religijnej w Krakowie i Małopolsce (w tym zawierające również treści atrakcyjne z punktu widzenia turysty)¹:

- www.diecezja.pl – portal Archidiecezji Krakowskiej
- www.franciszka3.pl – Chrześcijański Portal Internetowy
- www.milosierdzie.pl - Fundacja Sanktuarium Bożego Miłosierdzia
- www.janpawel2.pl – Centrum im. Jana Pawła II „Nie lękajcie się”
- www.kultura.benedyktyni.com – Fundacja benedyktynów Chronić Dobro
- www.pat.krakow.pl – Uniwersytet Papieski Jana Pawła II

¹ Strony www dotyczące judaizmu zaprezentowano w dziale „Judaizm”

- www.piotrsKarga.pl - Stowarzyszenie Kultury Chrześcijańskiej i Instytut Edukacji Społecznej i Religijnej im. Księdza Piotra Skargi,
- www.ignatianum.edu.pl - Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”
- <http://krakow.kik.opoka.org.pl/> - Klub Inteligencji Katolickiej w Krakowie
- <http://szlakipapieskie.pl/> - Fundacja Szlaki Papieskie
- www.duszpasterstwo-pielgrzym.krakow.pl - Duszpasterstwo turystyczne Archidiecezji Krakowskiej
- www.snieznica.ksm.org.pl - Młodzieżowy Ośrodek Rekolekcyjny i Schronisko "Na Śnieżnicy"
- www.mot.krakow.pl – Małopolska Organizacja Turystyczna
- www.auschwitz.org - Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau
- www.um.oswiecim.pl – Miasto Oświęcim
- www.kalwaria.eu – sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej
- www.kopalnia.pl – Kopalnia Soli w Wieliczce
- www.wieliczka.eu – Miasto Wieliczka
- www.kopalniasoli.pl – Kopalnia Soli w Bochni
- www.bochnia.pl – Miasto Bochnia
- www.nowytarg.pl – Miasto Nowy Targ
- www.domjp2.pl – Muzeum Dom Rodzinny Ojca Św. Jana Pawła II w Wadowicach
- www.wadowice.pl – Miasto Wadowice
- www.zakopane.pl – Miasto Zakopane